

Research Paper

A Critical Reading of Studies on Violence Against Women in Iran: With a Focus on Honor Killing

Farhad Salehipour¹ , Karam Habibpour Gatabi^{*2}

¹ Ph.D. student of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran, farhadsalehipour.sociology@gmail.com

² Associate Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran, karamhabibpour@khu.ac.ir

[10.22080/ssi.2025.29241.2282](https://doi.org/10.22080/ssi.2025.29241.2282)**Received:**

May 15, 2025

Accepted:

August 1, 2025

Available online:

March 5, 2026

Keywords:

Violence, Critical Reading, Cultural Essentialism, Critical Realism, Honor Killing

Abstract

Objectives: Honor killing is an extreme form of violence against women that occurs in different societies under various justifications. This study seeks to challenge essentialist approaches that portray ethnic culture as the sole origin of honor killings. Instead, it aims to uncover the complex mechanisms that contribute to such killings by probing deeper layers of social reality. These mechanisms are shown to be interconnected with cultural, economic, legal, social, and discursive factors. **Methods:** Drawing on a critical realist approach and employing a critical literature review, this research examines the existing literature on honor killings through the analysis of 12 Persian-language studies (eight journal articles, three graduate theses, and one book). The study explores the structures, mechanisms, and contextual conditions that perpetuate the phenomenon within specific social settings. **Results:** The findings indicate that the intertwining of political, legal, economic, cultural, and discursive structures results in domination over women's bodies and lives, and plays a significant role in reproducing the patriarchal order and legitimizing honor-based violence. **Conclusion:** The study concludes that a critical realist analysis offers a multi-layered and in-depth understanding of honor killings and helps avoid the reduction of the phenomenon to mere "cultural stereotypes."

*Corresponding Author: Karam Habibpour Gatabi

Address: Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Email: karamhabibpour@khu.ac.ir

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

2538-3612 © The Author(s)

Published by University of Mazandaran

Extended Abstract

1. Introduction

With the rise of postmodernism and the erosion of epistemological objectivity, an emphasis on diversity and plurality gained prominence in women's studies, giving rise to critical challenges to Western-centric and hegemonic feminism, particularly from postmodern and postcolonial feminist perspectives. Based on the logic underpinning the emergence of the nation-state in Iran, authoritarian modernisation and assimilationist policies fostered an essentialist and exclusionary approach toward difference, including within the field of women's studies. The dominance of positivism and commonsense reasoning in the analysis of social issues, especially violence against women, has resulted in conceptual impoverishment, depoliticisation, and the decriticalisation of sociological inquiry in Iran. Drawing on Foucault, women's studies can be understood as a discourse that constructs and assigns meaning to women's issues, including gender-based violence. Honor killings constitute a historically rooted and widespread phenomenon that occurs across diverse cultural, religious, and ethnic contexts; however, much of the existing literature, shaped by hegemonic feminist frameworks, reduces this violence to cultural characteristics of specific groups, overlooking the complex mechanisms of domination and the intertwined economic, legal, and political structures that underpin such violence. Consequently, the modes of representation and interpretation of honor killings have themselves become a fundamental problem, highlighting the need for a critical reassessment of the

dominant concepts and approaches in analyzing this phenomenon.

2. Methods

A critical literature review was employed in this study. The aim of this approach is not merely to describe or categorize previous studies, but rather to critically evaluate the theoretical foundations, key concepts, analytical frameworks, and methodological orientations of existing research. The critical review in this study was conducted to challenge dominant narratives and to create space for the emergence of diverse theoretical perspectives and marginalized voices.

In the first step, twelve Persian-language sources related to the phenomenon of honor killings, including scholarly articles, theses, and a published book from the past two decades, were purposefully selected based on their theoretical relevance and conceptual clarity.

In the second step, the selected texts were analyzed. At this stage, efforts were made to understand the internal logic of each study by focusing on how the phenomenon was explained, the central concepts employed, the theoretical frameworks applied, and the level of analysis. Subsequently, a comparative perspective was adopted to reveal similarities and differences among the studies and to identify existing epistemic gaps.

Since a critical review aims to comprehend the internal logic of prior studies and to uncover research gaps, the third step sought to propose an alternative approach for analyzing the phenomenon of honor killings. Accordingly, the analysis of honor killings in this study is presented through the lens of critical realism.

3. Results

The dominant literature on violence against women and honor killings tends to reduce these phenomena to tribal and traditional cultures, relying on a narrowly culturalist explanation that obscures their structural complexity. Shaped largely by a form of centrist feminism, this approach overlooks the role of legal, economic, familial, discursive, and institutional mechanisms, and instead attributes violence to the alleged internal characteristics of peripheral societies, thereby producing an epistemic fallacy.

In contrast, drawing on a critical realist perspective, this study conceptualizes honor killings as the outcome of a configuration of interrelated mechanisms. These include culture, understood as a historically and socially constituted process rather than an essentialized entity, the legal system as a facilitator of violence, the socio-economic structure of the family as a site of gendered domination, the weakness of civil society and constraints on women's agency, economic and class-based inequalities, and discursive structures that reproduce culturalized and stereotypical representations of peripheral communities. From this perspective, honor killing is not a purely cultural phenomenon, but a structural, historical, and multi-layered social process.

4. Conclusion

This study critically revisits existing research on honor killings to uncover the underlying logic of this scholarly field. Findings indicate that dominant essentialist and pathologizing narratives, by reducing violence against women to intrinsic cultural traits of peripheral

societies, reproduce a specific epistemic order within Iranian academic discourse. Existing literature explains honor killings through the binary of "violent cultures in the periphery" and "marginalization crises at the center," transforming the phenomenon from a pervasive social issue into an ideological instrument that legitimizes power relations. The dominance of positivist logic and pathologizing approaches, combined with the historical articulation of nationalism and the Iranian female subject, has rendered the academic interpretation of honor killings in Iran reminiscent of an "Orientalist," centralized, and ethnocentric logic. This study emphasizes the need to interrogate the foundations of positivism and reductionism, arguing that critical realism, with its focus on the complexity of reality and multi-level analysis, can provide a deeper and more comprehensive understanding of social issues. Accordingly, effective responses to honor killings require reforms in legal, economic, and educational structures, equitable resource distribution, the empowerment of women, and the strengthening of civil society. The findings of this research can inform the development of justice-oriented policies and structurally targeted interventions to address gender-based violence.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

All authors have contributed to the preparation of this research and played a constructive role.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

علمی پژوهشی

خوانشی انتقادی از مطالعات خشونت علیه زنان در ایران: با تأکید بر قتل ناموسی

فرهاد صالحی‌پور^۱ ID، کرم حبیب‌پور گتابی^۲ ID*

^۱ دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران، farhadsalehipour.sociology@gmail.com
^۲ دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران، karamhabibpour@khu.ac.ir

doi [10.22080/ssi.2025.29241.2282](https://doi.org/10.22080/ssi.2025.29241.2282)

چکیده

اهداف: قتل ناموسی یکی از اشکال افراطی خشونت علیه زنان است که در جوامع مختلف با توجهات مختلف صورت می‌گیرد. پژوهش حاضر تلاش دارد برخلاف رویکردهای ذات‌گرایانه که فرهنگ قومی را منشأ مطلق قتل‌های ناموسی معرفی می‌کنند، با کاوش در لایه‌های عمیق‌تر واقعیت اجتماعی، سازوکارهای پیچیده‌ای را آشکار کند که در پیوند با عوامل فرهنگی، اقتصادی، حقوقی، اجتماعی و گفتمانی به وقوع قتل‌های ناموسی منجر می‌شوند. **روش مطالعه:** پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد رئالیسم انتقادی و روش مرور انتقادی ادبیات روی ۱۲ مطالعه فارسی‌زبان (۸ مقاله، ۳ پایان‌نامه در مقطع تحصیلات تکمیلی، ۱ کتاب) درباره قتل ناموسی، ادبیات موجود را مورد نقد قرار داده و سپس به تحلیل ساختارها، مکانیسم‌ها و زمینه‌هایی می‌پردازد که به تداوم این پدیده در بستر اجتماعی خاصی دامن می‌زنند. **یافته‌ها:** درهم‌آمیزی ساختارهای سیاسی، حقوقی، اقتصادی، فرهنگی و گفتمانی، منجر به اعمال سلطه بر بدن و زندگی زنان شده و نقش مهمی در بازتولید نظم مردسالار و مشروعیت‌بخشی به خشونت‌های ناموسی ایفا می‌کنند. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش دلالت بر آن دارد که تحلیل رئالیسم انتقادی می‌تواند امکان درک چندلایه و عمیق از قتل ناموسی را فراهم آورده و از تقلیل آن به «کلیشه‌های فرهنگی» پرهیز کند.

تاریخ دریافت:

۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۰ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۱۴ اسفند ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

خشونت؛ خوانش انتقادی؛ ذات‌گرایی فرهنگی؛ رئالیسم انتقادی؛ قتل ناموسی

* نویسنده مسئول: کرم حبیب‌پور گتابی

آدرس: گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
ایمیل: karamhabibpour@khu.ac.irاین مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز بین‌المللی کربن کامنز از نوع نسبت‌دادن-غیرتجاری-بدون انشقاق ۴/۰ است.
ناشر: دانشگاه مازندران © نویسنده(گان) ۲۵۳۸-۳۶۱۲

۱ مقدمه و بیان مسأله

مطالعات زنان^۱ به‌عنوان حوزه‌ای آکادمیک در دوران موج دوم فمینیسم و با برآمدن کنشگری سیاسی جدید شکل گرفت. این حوزه با هدف توسعهٔ معرفت‌شناسی زنانه، رویکردی رهایی‌بخش در پرسش‌گری از مبانی معرفت‌شناختی غرب اتخاذ کرد (Pilcher & Whelehan, 2004: 176). با ظهور پست‌مدرنیسم و فروپاشی عینیت معرفت‌شناختی، تمرکز بر گوناگونی و تکثر در مطالعات زنان تقویت شد (کریمی، ۱۴۰۲). این تحول، موجی از انتقادات علیه فمینیسم مرکزگرا و غربی را به همراه داشت که با فمینیسم پست‌مدرن و پسااستعماری، به‌ویژه توسط متفکرانی چون اسپیواک^۲ و موهانتی^۳، نمایندگی شد.

در ایران، مرئی‌شدن مسائل زنان و پرابلماتیک-شدن جنسیت با ظهور اندیشه‌ها و ساختارهای سیاسی ناسیونالیستی همراه بوده است. نظریه‌پردازانی چون آخوندزاده و کرمانی برای اولین بار وضعیت زنان را به‌عنوان مسأله‌ای اجتماعی صورت‌بندی کردند. می‌توان گفت که به‌صورت تاریخی دورهٔ پهلوی اول برای زنان دارای اهمیت فراوانی می‌باشد؛ زیرا در این دوره ناسیونالیسم به‌مثابه نخستین پروژهٔ معطوف به مدرنیزاسیون به شیوهٔ ساختاری به خود مشروعیت بخشید. به عبارتی برساخت زن مدرن ایرانی با شکل‌گیری اندیشه‌ها و ساختار سیاسی ناسیونالیستی هم‌سو بوده است (صادقی، ۱۳۸۴). بنابراین، تحولات سیاسی و ظهور دولت-ملت در ایران، منطبق تجدد آمرانه و برآمدن سیاست آسیمیلیاسیون^۴ و طرد تفاوت‌ها در جامعهٔ متکثر ایران نوین، رویکردی

ذات‌گرایانه^۵ به زن و مطالعات مربوط به آن را نیز ایجاد نمود.

حیدری (۱۳۹۴) استدلال می‌کند که بر فضای اندیشهٔ اجتماعی و مطالعات جامعه‌شناختی ایران، منطق پوزیتیویسم حاکم است. وی غلبهٔ این منطق را همچون پیوستی تاریخی به بعد از قحطی ۱۲۵۰ ه.ش. و تولد مدرنیتهٔ ایرانی نسبت می‌دهد. پوزیتیویسم ایرانی گونه‌ای رژیم حقیقت است که ساده‌اندیشانه و غیرانتقادی به صورت‌بندی مسأله می‌پردازد. حوزهٔ بررسی مسائل اجتماعی از حوزه‌هایی است که منطق پوزیتیویسم بر آن مسلط بوده است و استدلال‌های مبتنی بر فهم عامیانه در آن فراوان یافت می‌شود. سیطرهٔ این پارادایم بر خوانش مسائل اجتماعی از جمله خشونت علیه زنان منجر به فقر مفهومی و نظری در فضای جامعه‌شناسی ایران شده و رویکردی غیرسیاسی و غیرانتقادی را بر این حوزه تحمیل کرده است. براساس این بن‌بست نظری و فکری که بر فضای آکادمیک و رسمی جامعه‌شناسی در ایران حاکم بوده، می‌توان ادعا کرد که برخلاف سیر تکوین نظری در جامعه‌شناسی و برآمدن رویکردهای مختلف (از رویکرد آسیب-شناختی تا رویکرد برساخت‌گرایی) در بررسی مسائل اجتماعی (نک. رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۷)، در ایران همچنان نگاه آسیب‌شناختی غالب است.

براساس دیدگاه فوکو، رابطه‌ای ناگسستنی بین دانش^۶ و قدرت^۷ وجود دارد. هیچ‌گونه قدرتی نمی‌تواند فارغ از ارتباط با یک حوزهٔ دانشی خاص عمل کند و درعین‌حال هیچ دانشی نیز وجود ندارد که بدون اثرگذاری بر تولید قدرت یا اعطای مشروعیت به آن شکل گیرد. به عبارت دقیق‌تر، امکان اعمال قدرت بدون دانش وجود ندارد و غیرممکن است که دانش بدون تولید قدرت وجود

⁵ essentialist

⁶ knowledge

⁷ power

¹ Women's Studies

² Gayatri Chakravorty Spivak

³ Jitendra Nath Mohanty

⁴ همگون‌سازی (assimilation) فرآیندی است که تفاوت‌های

مادی و غیرمادی گروه‌های اجتماعی مختلف در راستای پروژهٔ

سیاسی گروه مسلط طرد می‌شود.

داشته باشد (Foucault, 1980: 52). با الهام از فوکو می‌توان مطالعات زنان را همچون یک گفتمان در نظر گرفت. او گفتمان را یک نظام برساخت و بازنمایی برمی‌شمرد (عضدانلو، ۱۴۰۰: ۱۳۹) که به دانش و معنا شکل می‌دهد؛ یعنی مطالعات زنان را می‌توان گفتمانی دانست که به مسائل زنان، از جمله خشونت جنسیتی، شکل و معنا می‌بخشد. این گفتمان در ایران طیف وسیعی از متون را شامل می‌شود که مسائل زنان از جمله خشونت جنسیتی را صورت‌بندی می‌کند.

نابرابری جنسیتی و خشونت علیه زنان یکی از پدیده‌هایی است که جوامع مختلف به اشکال مختلف با آن مواجه بوده است. به‌طور تاریخی خشونت علیه زنان به صورت‌های مختلف بر بدن‌ها و ذهن‌هایشان اعمال شده که عریان‌ترین و رادیکال‌ترین نوع آن، قتل ناموسی^۱ است (Shokriya, 2022: 29). قتل‌های شرافتی یا ناموسی یکی از واقعیت‌های اجتماعی است که از گذشته‌های دور وجود داشته و تا امروز به حیات خود ادامه داده است (کاظمی سرکانه، ۱۳۸۹: ۱۱۵). این پدیده ریشه در تاریخ بشریت دارد و در میان نخستین تمدن‌های بشری همچون کلدانی‌ها و آشوری‌ها نیز قتل زن، دختر یا خواهر به دلیل حفظ ناموس رواج داشته است (نجفی ابرنبدادی، ۱۳۹۳، به نقل از کرمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۳).

قتل ناموسی به پدیده‌ای اطلاق می‌شود که در آن زن توسط شریک جنسی یا یکی از اعضای نزدیک خانواده‌اش به قتل می‌رسد. این پدیده بازتابی از روابط نابرابر قدرت میان زنان و مردان است و اغلب در بستر فرآیندی طولانی از خشونت خانگی و اشکال گوناگون آزارهای روانی، جنسی و جسمی رخ می‌دهد. چنین قتل‌هایی معمولاً با ادعای «پاک‌کردن لکه ننگ» یا «بازگرداندن حیثیت خانوادگی» توجیه می‌شوند. رفتارهایی چون برقراری روابط خارج از چارچوب ازدواج، قربانی شدن در تجاوز جنسی، مخالفت با ازدواج اجباری، تحصیل در دانشگاه بدون رضایت ولی یا حتی انتشار شایعات اجتماعی پیرامون زن، می‌توانند زمینه‌ساز بروز خشونت‌های شدید و درنهایت قتل از سوی نزدیکان او شوند (Gregory et al, 2020; Meeto & Mirza, 2007).

اگرچه برخی سازمان‌های غیردولتی سالانه ۲۰۰۰۰ قتل ناموسی را در سراسر جهان تخمین می‌زنند،

ناموس^۲ از مهمترین مصادیق مالکیت است؛ یعنی زنان بخشی از دارایی اعضای مذکر خانواده محسوب می‌شوند و عفت و پاکدامنی آنان نوعی ابزار مبادله قدرت و خودنمایی میان مردان شده و هرگونه تخطی از این قواعد، اعضای مذکر جامعه یا خانواده را خشمگین نموده و منجر به واکنش‌های شدید علیه زنان می‌شود (رستم‌پور، ۱۳۹۱: ۷). قتل ناموسی با این گزاره که زن به‌عنوان یک فرد تنها شخصی است که بر بدن-جنسیت خود مسلط است، در تضاد است و این منجر می‌شود که به اشکال مختلف حقوق و زیست وی به تعویق بیفتد

فرداد صالحی‌پور، کرم حبیب‌پور گتایی. خوانشی انتقادی از مطالعات خشونت علیه زنان در ایران: با تأکید بر قتل ناموسی

² honor

¹ honor killing

دست نباشد. بر همین اساس است که بیکر و همکاران (۱۹۹۹) می‌گویند که منطق پشت سیستم‌های ناموسی که بهره‌کشی را توجیه و خشونت را مشروع می‌سازد، جهانی است و می‌تواند در خشونت خانگی متعارف و همچنین قتل ناموسی دیده شود؛ یعنی در کشورهای غربی ممکن است قتل همسر با خشونت خانگی قرابت معنایی یابد (Heydary et al., 2021: 92).

با آغاز موج اول فمینیسم (جنبش زنان) خشونت مردان علیه زنان به‌مثابه مسأله مطرح شد و از دهه ۱۹۷۰ مورد تأکید بیشتر قرار گرفت (اعزازی، ۱۳۸۳: ۶۹) و به یک مسأله جامعه‌شناختی بدل شد. افزایش قتل‌های ناموسی در ایران و گسترش حساسیت عمومی نسبت به آن، پژوهش‌های مختلفی را نیز در فضای آکادمیک به همراه داشته که در این تحقیق از آن‌ها با عنوان «مطالعات خشونت علیه زنان» یاد شده است. بیشتر مطالعات موجود با اتکاء به رویکرد فمینیستی مرکزگرایانه، قتل‌های ناموسی را به سطحی از انگ‌زنی فرهنگی و برچسب‌گذاری به گروه‌های قومی خاص تقلیل داده‌اند و به بازتولید نوعی سرکوب معرفتی و زبانی انجامیده‌اند. این خوانش با برساخت فرهنگ خشن و تعمیم آن به دیگری‌های خود و انسانیت‌زدایی از آنان، از پیچیدگی مکانیسم‌های سلطه و عوامل ساختاری چشم‌پوشی می‌نماید و به‌جای توجه به لایه‌های درهم‌تنیده سلطه و ساختارهای اقتصادی، حقوقی و سیاسی مؤثر بر وقوع چنین خشونت‌هایی، به رویکردی ساده‌انگارانه، تقلیل‌گرایانه و ایدئولوژیک بسنده کرده است. از این‌رو، نحوه صورت‌بندی، بازنمایی و خوانش قتل‌های ناموسی در این پژوهش‌ها، خود به مسأله‌ای مستقل بدل شده است که نیازمند واکاوی انتقادی است. مقاله حاضر با تأکید بر این ضرورت، می‌کوشد به بازاندیشی در رویکردها و مفاهیم مسلط در تحلیل این پدیده بپردازد و با به‌کارگیری رویکرد رئالیسم انتقادی از تقلیل‌گرایی اجتناب ورزد

صندوق جمعیت سازمان ملل متحد^۱ و سازمان بهداشت جهانی^۲ تعداد زنان و دختران قربانی قتل‌های ناموسی را در جهان سالانه ۵۰۰۰ نفر تخمین می‌زند (D' Lima et al., 2020; WHO, 2012). براساس گزارش «واقعیت‌ها و ارقام: پایان دادن به خشونت علیه زنان» منتشرشده از سوی نهاد زنان سازمان ملل متحد، خشونت علیه زنان همچنان یکی از گسترده‌ترین و شدیدترین اشکال نقض حقوق بشر در سراسر جهان به‌شمار می‌رود. در سال ۲۰۲۳، حدود ۵۱۱۰۰ زن و دختر توسط اعضای خانواده خود به قتل رسیدند؛ آماری که نشان می‌دهد در هر روز حدود ۱۴۰ زن یا دختر در بستر خانواده جان خود را از دست می‌دهند (UN Women, 2024). برخلاف تصور، به‌کاربردن مضمون ناموس برای رفتار زنان، مختص فرهنگ‌هایی خاص نبوده و به آن محدود نمی‌شود. درواقع، این عمل به نوع خاصی از جامعه، اجتماع، مذهب، فرهنگ یا طبقه/قشر اجتماعی محدود نمی‌شود (Begikhani & Hague, 2013: 212). قتل‌های ناموسی نه‌تنها سابقه‌ای تاریخی دارد، پدیده‌ای فراگیر هم بوده، می‌تواند در طیف وسیعی از جوامع با پیشینه‌های فرهنگی، مذهبی و قومی مختلف و در جوامع سراسر جهان از اروپا تا آفریقا و از جنوب و شرق آسیا تا آمریکای لاتین رُخ می‌دهد (Contesa & Sahide, 2025). با این حال توجه به این نکته ضروری است که قتل ناموسی را نمی‌توان همچون پدیده‌ای بیرون تاریخ نگریست و این مفهوم در زمان‌ها و مکان‌های مختلف بار معنایی متفاوتی داشته است (حاتمی‌طاهر، ۱۴۰۰).

این پراکندگی جغرافیایی بیان‌گر این است که قتل ناموسی لزوماً به فرهنگ، مذهب یا طبقه اجتماعی خاصی محدود نیست (Aksöy & Székely, 2025). با این حال چنین جنایاتی در کشورهای مختلف و برخی نقاط ایران، بیشتر ذیل خشونت خانگی قرار می‌گیرد و این امر منجر می‌شود که نرخ درستی از قتل ناموسی در این جوامع در

² WHO

¹ UNFPA

و با تحلیل مکانیزم‌های مختلف امکان درکی چندوجهی و عمیق از پدیده را فراهم نماید.

۲ رویکرد نظری و تحلیلی تحقیق: رئالیسم انتقادی

علوم اجتماعی در دهه‌های اخیر مناقشه‌های مختلفی تحت عنوان جنگ پارادایم‌ها را تجربه کرده است. دهه ۱۹۷۰ با چرخش نظری در این علوم امکان ظهور رویکردهای نوینی را فراهم کرد که یکی از آن‌ها رئالیسم انتقادی است (محمدپور، الف ۱۴۰۰: ۹). این رویکرد که توسط روی باسکار و نظریه-پردازانی چون هری، کولیر، پاونسن و فلتوود توسعه یافت، تلاش دارد با تلفیق جنبه‌هایی از پارادایم‌های پیشین تعریف نوینی از واقعیت، معرفت و پژوهش ارائه دهد (محمدپور و همکاران، ۱۳۹۰).

گرچه رئالیسم انتقادی در ابتدا بر مسائل فلسفه علم تمرکز داشت، اما با استقبال جامعه‌شناسان و سایر محققین اجتماعی روبه‌رو شده (بنی‌فاطمه و همکاران، ۱۳۹۷) و با ارائه چارچوبی جامع برای تحلیل پدیده‌های اجتماعی، در حوزه‌هایی مانند جامعه‌شناسی، مدیریت، آموزش و سلامت کاربرد گسترده‌ای یافته است (Stutchbury, 2021). رئالیسم انتقادی از نظر هستی‌شناسی رئالیست و از جهت معرفت‌شناسی تفسیری - هرمنوتیک است، با وجود این، هر دوی آن‌ها را مورد نقد قرار می‌دهد. رئالیسم انتقادی اثبات‌گرایی و برساخت‌گرایی را از نظر روش‌های تحقیق بسیار سطحی و غیرتئوریک می‌بیند. این مکتب از طرفی وجود جهان خارج و مستقل از ذهن کنشگران را می‌پذیرد و از سوی دیگر بر این باور است که شناخت ما از جهان برساختی اجتماعی است (بنی‌فاطمه و همکاران، ۱۳۹۷؛ محمدپور و همکاران، ۱۳۹۰). رئالیستی‌بودن به این معناست که جهان اجتماعی مستقل از کنشگران وجود دارد و انتقادی‌بودن مبین

این است که معرفت برتر نسبت به جهان تنها از طریق واکاوی انتقادی تجارب مربوط به متن اجتماعی صورت می‌گیرد و این ادعای خام رئالیسم تجربی را که جهان بیرون همان‌گونه است که ما تجربه می‌کنیم، رد می‌کند (نیکرک، ۱۹۹۸، به نقل از بنی‌فاطمه و همکاران، ۱۳۹۷). درواقع رئالیسم انتقادی برخلاف تجربه‌گرایی، نمود سطحی چیزها را بالقوه همراه‌کننده می‌داند و از این‌روست که در جست‌وجوی فراتر از نمودهای فریبنده و دست‌یابی به بخش‌های عمیق‌تر هستی است (بننتون و کرایب، ۱۳۹۸: ۲۲۶). این رویکرد با نقد تحلیلی نارسایی‌های ایده‌آلیسم و پوزیتیویسم، هستی‌شناسی عمیقی را به ارمغان می‌آورد که سه سطح از واقعیت را دربرمی‌گیرد:

۱) سطح تجربی^۱: شامل تجارب و ادراکات حسی ما (آنچه مشاهده یا اندازه‌گیری می‌کنیم).

۲) سطح بالفعل^۲: شامل رویدادها و اشیایی که در جهان واقعی رخ می‌دهند.

۳) سطح واقعی^۳: شامل ساختارها و مکانیسم‌های علیّ زیربنایی که اغلب غیرقابل مشاهده می‌باشند، اما رویدادها را تولید می‌کند (Scott, 2005; Tikly, 2015; Fletcher, 2017).

از دیدگاه باسکار، معرفت دارای دو بُعد متعلق متعدی (گذرا)^۴ و متعلق لازم (ناگذر)^۵ است. متعلق لازم معرفت به قلمرو «آنچه وجود دارد» یعنی اشیاء و پدیده‌های موجود خارجی تعلق دارد، اما متعلق متعدی به قلمرو «آنچه که می‌دانیم»؛ یعنی معلومات ما مربوط می‌شود. هرگاه مسائل مربوط به هستی را به مسائل مربوط به معلومات‌مان تقلیل دهیم؛ یعنی یکی‌دانستن هستی با معرفت و برابر دانستن آنچه که هست با آنچه که می‌دانیم، دچار مغالطه معرفتی شده‌ایم (جعفری موحد، ۱۴۰۰). براساس رویکرد رئالیسم انتقادی، معرفت معتبر به جهان خارج، تنها از طریق تأملات انتقادی

⁴ transitive

⁵ intransitive

¹ empirical

² actual

³ real

۳ روش تحقیق

در این پژوهش از روش مرور انتقادی ادبیات^۲ بهره گرفته شده است؛ رویکردی کیفی و تحلیلی که صرفاً به توصیف و طبقه‌بندی مطالعات پیشین بسنده نمی‌کند، بلکه هدف آن ارزیابی انتقادی بنیان‌های نظری، مفاهیم کلیدی، چارچوب‌های تحلیلی و رویکردهای روش‌شناختی پژوهش‌های موجود است. مزیت این روش، گشودن چشم‌اندازهای انتقادی در حوزه‌هایی است که با مفاهیمی چون قدرت، سلطه، طرد و بازنمایی اجتماعی درهم‌تنیده‌اند. مرور انتقادی در این پژوهش، نه در جهت بازتولید دانش مسلط، بلکه در راستای به‌چالش‌کشیدن روایت‌های غالب و گشودن امکان برای ظهور دیدگاه‌های نظری متکثر و صداهای به‌حاشیه‌رانده شده است (Chukwuere, 2023; Fink, 2014; Alvesson & Sandberg, 2011). تمرکز این نوع مرور، نه بر گردآوری سطحی آثار، بلکه بر تحلیل انتقادی و آشکارسازی خلأهای معرفتی ادبیات موجود می‌باشد.

در گام اول، ۱۲ منبع فارسی‌زبان مرتبط با پدیده قتل ناموسی انتخاب شد. این منابع شامل ۸ مقاله علمی-پژوهشی، ۳ پایان‌نامه در مقطع تحصیلات تکمیلی و ۱ کتاب بودند که در دو دهه اخیر منتشر شده‌اند. معیارهای انتخاب متون عبارت بودند از: تمرکز مستقیم بر پدیده قتل ناموسی، وضوح در موضع‌گیری نظری و برخورداری از ظرفیت تحلیل مفهومی. تمرکز مکانی اغلب این مطالعات بر مناطق مختلف ایران از جمله خوزستان، کردستان، تهران و اصفهان بوده است.

در گام دوم، متون انتخاب‌شده مورد تحلیل قرار گرفتند. در این مرحله تلاش شد با تمرکز بر نحوه تبیین پدیده، مفاهیم محوری، چارچوب‌های نظری به‌کاررفته و سطح تحلیلی پژوهش‌ها، منطبق درونی هریک از مطالعات فهم شود سپس با نگاه مقایسه‌ای، تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها آشکار و شکاف‌های معرفتی موجود استخراج گردید.

بر تجربه‌هایی به دست می‌آید که از جهان داریم. به عبارت دیگر، با اینکه تجربه‌های حسی زیادی از این جهان داریم، اما فقط باید به کمک تأملات انتقادی، تجربه‌های معتبر را از بقیه جدا کنیم و از این راه به معرفت معتبری برسیم (باسکار، ۱۹۷۵، به نقل از جعفری موحد، ۱۴۰۰). هدف علم در رویکرد رئالیسم انتقادی، تبیین پدیده‌های قابل مشاهده با رجوع به ساختارها و مکانیسم‌های بنیادین است (بلیکی، ۱۳۹۶: ۱۹۹).

آندرو سایر (1992) در کتاب خود با عنوان *روش در علوم اجتماعی*، بینشی را در مورد فرآیند بازنویسی ارائه می‌دهد: شیوه‌ای از استنتاج که در آن رویدادها با شناسایی مکانیسم‌هایی که قادر به تولید آن‌ها هستند، توضیح داده می‌شوند. به‌طور خاص، او فرآیندی را توصیف می‌کند که طی آن ما باید از ویژگی‌های موقعیت انضمامی انتزاع بگیریم و چیزهایی که تأثیر اساسی ندارند را به حاشیه برانیم تا بتوانیم روی مکانیسم‌های بنیادین تمرکز کنیم (Clegg, 2020: 168). هدف علم، شناسایی این لایه‌های بنیادین است که از طریق فرآیند بازتوصیف نظری^۱ و تمرکز بر مکانیسم‌های علی ممکن می‌شود.

رئالیسم انتقادی مسیری برای تفکر درباره جهان ارائه می‌دهد که پدیده‌های اجتماعی را به نحوی جامع‌تر و عمیق‌تر تحلیل نماید (Stutchbury, 2021). این رویکرد در حوزه جامعه‌شناسی و مسائل اجتماعی می‌تواند بسیار مؤثر باشد. در رابطه با قتل ناموسی می‌توان گفت: ادبیات موجود در این حوزه بر آمار اتکا کرده (سطح تجربی) و آن را به لایه فرهنگ تقلیل می‌دهد (سطح بالفعل) و اساساً فراتر از ظاهر پدیده‌ها نرفته است، درحالی‌که جهان اجتماعی از ساختارهای اجتماعی پیچیده تشکیل شده است و فهم پدیده نیازمند آن است که به سطح عمیق‌تر (سطح واقعی) نایل آییم و مکانیزم‌ها و ساختارهای درهم‌تنیده را توضیح دهیم.

² critical literature review

¹ theoretical re-description

مطالعات پیشین عمدتاً در سطوح تجربی و بالفعل باقی مانده‌اند و کم‌تر به سطح واقعی و مکانیسم‌های ساختاری و علی پدیده توجه کرده‌اند. بنابراین مقاله حاضر با بهره‌گیری از چارچوب رئالیسم انتقادی، تلاش دارد تحلیل خود را در سطح «واقعی» سامان دهد؛ به این معنا که ساختارهای عمیق‌تر، نیروها و سازوکارهایی را که در پس پدیده قتل ناموسی عمل می‌کنند، آشکار سازد. این رویکرد امکان می‌دهد تا فراتر از توصیف‌های سطحی، علل زیربنایی و پنهان این پدیده اجتماعی فهم شود و از این رهگذر، افق‌های تازه‌ای در تحلیل اجتماعی قتل ناموسی گشوده شود. با توجه به اینکه این مطالعه مبتنی بر تحلیل متون ثانویه است و داده‌ای از مشارکت‌کنندگان انسانی جمع‌آوری نشده، الزامات کلاسیک اخلاق پژوهش (مانند رضایت آگاهانه یا محرمانگی داده‌ها) به صورت مستقیم موضوعیت ندارد. با این حال، تلاش شده است تا با رعایت امانت‌داری در بازنمایی دیدگاه‌ها، پرهیز از تحریف یا مصادره مفهومی آثار مرور شده، اصول اخلاقی در پژوهش رعایت شود. همچنین برای ارتقاء اعتبار، فرآیند تحلیل توسط دو پژوهشگر بازبینی شد.

از آنجایی که هدف از مرور انتقادی، فهم منطق درونی مطالعات پیشین و برملانمودن خلأ پژوهشی موجود بوده است؛ در گام سوم تلاش شده رویکردی بدیل برای تحلیل پدیده قتل ناموسی ارائه شود. بنابراین؛ با رویکرد رئالیسم انتقادی تحلیل خود را در رابطه با قتل ناموسی ارائه داده‌ایم.

همانطور که گفته شد از منظر رئالیسم انتقادی، واقعیت‌های اجتماعی چندلایه و چندسطحی هستند که شامل سه سطح تجربی، بالفعل و واقعی است. لایه تجربی به آن سطحی اشاره دارد که قابل مشاهده و تجربه است (قلمروی که مورد تأکید اثبات‌گرایان می‌باشد). لایه بالفعل آن سطحی از واقعیت و شامل رویدادهایی است که می‌تواند به وقوع بپیوندد، حتی اگر به وقوع نپیوسته باشد. این سطح، شامل رویدادهایی است که ممکن است مشاهده شوند یا نشوند. در نهایت، لایه واقعی شامل ساختارها، مکانیسم‌ها، فرآیندها و نیروهایی است که واقعیت‌ها و رویدادها را می‌سازند و علم به دنبال کشف آن‌هاست (پوست‌فروش و تقوی، ۱۴۰۰؛ امیری طهرانی‌زاده و افروغ، ۱۳۹۳؛ جعفری موحد، ۱۴۰۰؛ بلیکی، ۱۳۹۶).

جدول ۱. فهرست مطالعات مورد مرور انتقادی

Table 1: List of Studies Included in the Critical Review

ماهیت مطالعه	سال انتشار	نویسنده	عنوان	ردیف
مقاله	۱۳۹۷	ریاحی و اسمعیلی	بررسی جامعه‌شناختی نگرش به قتل‌های ناموسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر مریوان	۱
مقاله	۱۳۸۹	کازمی سرکانه	آن سوی دیوار سوءظن، نگاهی به تأثیر آداب و رسوم بر وقوع قتل‌های شرافتی	۲
مقاله	۱۳۹۸	کرمی، ملکی و زاهدی مازندرانی	تبیین جامعه‌شناختی پدیده قتل‌های ناموسی (به‌خاطر شرف) در استان خوزستان در طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۴	۳
مقاله	۱۴۰۳	دلاور و کوهزادیان	تحلیل مقایسه‌ای و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر قتل‌های ناموسی با سایر قتل‌ها	۴
مقاله	۱۳۹۳	عشایری و عجمی	ریشه‌یابی جامعه‌شناختی باورهای اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر قتل‌های ناموسی	۵
پایان‌نامه	۱۳۹۳	برون	تحلیل جامعه‌شناختی قتل‌های ناموسی در قومیت عرب	۶
کتاب	۱۳۹۸	بختیارنژاد	فاجعه خاموش (قتل‌های ناموسی)	
مقاله	۱۳۸۳	همتی	عوامل مؤثر بر خشونت مردان علیه زنان: مطالعه موردی خانواده‌های تهرانی	۷
پایان‌نامه	۱۳۹۷	فراهانی	تأثیر فضای مجازی بر قتل‌های ناموسی در شهر تهران	۸
مقاله	۱۳۹۰	قاضی‌نژاد و عباسیان	مطالعه کیفی عوامل اجتماعی همسرکشی	۹
پایان‌نامه	۱۳۹۴	دولت‌خواه	مطالعه پدیدارشناسانه قتل‌های ناموسی در شهر تهران	۱۰
مقاله	۱۳۹۴	وحید، سبزه و ذاکری	تحلیل و بررسی کیفی عوامل مؤثر بر همسرکشی در بین زنان و مردان (مطالعه موردی زندانیان اصفهان)	۱۱
مقاله	۱۳۸۶	زارع و غانمی	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به "قتل به‌خاطر شرف" در دشت آزادگان	۱۲

۴ یافته‌های تحقیق

۴٫۱ سلطه رویکرد ذات‌گرایی فرهنگی (فرهنگ‌گرایی خام)

گفتمان موجود در مطالعات خشونت علیه زنان در ایران، علی‌رغم توجه به این پدیده، از عمق و فراگیری لازم برای تحلیل بنیادین آن برخوردار نیست. این گفتمان نتواسته است که به‌طور دقیق و همه‌جانبه به کشف و تحلیل مکانیسم‌های خشونت جنسیتی بپردازد. همچنین، این گفتمان با برساخت نوعی خشونت معرفتی و تمرکز بر لایه فرهنگی، تلاش کرده است تا توجه را از سایر ابعاد مهم مسأله منحرف کند. به این ترتیب، با تقویت نگاه آسیب‌شناسانه و درعین‌حال برجسته‌کردن صرف لایه فرهنگی، به نوعی هنجارسازی منجر می‌شود که در آن، فرهنگ‌های خاص به‌عنوان ریشه‌های اصلی خشونت‌های جنسیتی شناخته می‌شوند. در این چارچوب، بخشی از این ادبیات نابرابری‌ها و خشونت‌ها علیه زنان، از جمله قتل‌های ناموسی را به مقولات عشیره‌ای و سنتی تقلیل داده و آن‌ها را به فرهنگ‌هایی خاص نسبت می‌دهند. چنین پژوهش‌هایی که تنها بر فرهنگ و سنت تأکید دارند، با نادیده‌گرفتن عوامل مهم و تأثیرگذار دیگری مانند فقه اسلامی، سیستم حقوقی، قانون جزا، رسانه‌ها و نهادهای آموزشی، پیچیدگی‌های این پدیده را به سطح یک مشکل صرفاً فرهنگی تقلیل می‌دهند و آن را تنها در جوامع توسعه‌نیافته می‌جویند. این روند، به نوعی موجب می‌شود که فمینیسم مرکزگرا به روایتی غالب در مطالعات خشونت علیه زنان تبدیل شود که مسائل زنان را از منظر آسیب‌شناسانه و تنها از زاویه فرهنگ تحلیل می‌کند. در این نگاه، عوامل فرهنگی به‌عنوان ریشه‌های اصلی خشونت‌ها معرفی می‌شوند، درحالی‌که مکانیسم‌های ساختاری و بنیادین که موجب نابرابری و انقیاد زنان می‌شود، نادیده گرفته می‌شوند. درنهایت، چنین رویکردی با ساخت روایت‌های فرهنگی از مناطق پیرامونی و هویت‌های

اتنیکی، این گروه‌ها را به‌عنوان مولد خشونت‌های مختلف، از جمله خشونت‌های جنسیتی و قتل‌های ناموسی، معرفی می‌کند. این نگاه تک‌بعدی نمی‌تواند پدیده قتل ناموسی را به‌طور کامل درک کند و درواقع، نوعی مغالطه معرفتی ایجاد می‌کند.

ریاحی و اسمعیلی (۱۳۹۷) بر این باورند که با وجود شایع‌بودن قتل ناموسی در ایران، این امر در میان اقوامی چون کرد، بلوچ، لر و ترک که تبعیض علیه زنان در فرهنگ قبیله‌ای آنان ریشه دوانده، بیشتر است؛ یعنی این پدیده بیشتر در جوامع مردسالار و شرف‌محور دیده شده و اساساً امری "قومی و طایفه‌ای" قلمداد می‌شود. کاظمی سرکانه (۱۳۸۹) مهم‌ترین علت بروز قتل‌های ناموسی را آداب و رسوم سنتی و قبیله‌ای یک جامعه دانسته است. کرمی و همکاران (۱۳۹۸) بر مفاهیم قبیله و خرده‌فرهنگ خشونت، دلاور و کوهزادیان (۱۳۹۸) بر مقوله‌هایی چون عصبیت قومی، هنجارهای قبیله‌ای، ساختار خشن جامعه سنتی، عشایری و عجمی (۱۳۹۳) بر سلطه وجدان جمعی و عصبیت ایلی، زارع و غانمی (۱۳۸۶) بر تعلق به جامعه قبیله‌ای و برون (۱۳۹۳) بر نقش آداب و رسوم حاکم بر قبایل و تغییر در سازه‌های فرهنگی قبایل در کاهش یا عدم بروز قتل‌های ناموسی در قومیت عرب تأکید کرده‌اند. بنابراین، مسأله چندبعدی و پیچیده خشونت علیه زنان و قتل ناموسی به امری صرفاً فرهنگی و مضامینی چون فقر فرهنگی تقلیل داده می‌شود و «اساساً به ساختارهای نابرابر قدرت در حوزه‌های اقتصاد، قوانین، نیروهای نظارتی و نهادهای حمایتی توجه نمی‌شود» (اعزازی، ۱۳۸۳).

رویکرد موجود در تحلیل پدیده قتل ناموسی در مناطق پیرامونی تنها زمانی قابل فهم می‌شود که پژوهش‌هایی که به کلان‌شهرهایی چون تهران اختصاص دارند نیز مدنظر قرار گیرند. تحقیقات متمرکز بر تهران به‌طور عمده عواملی را که منجر به قتل‌های ناموسی می‌شوند، نه از منظر ذات‌گرایانه فرهنگی، بلکه از زاویه‌ای دیگر بررسی می‌کنند. به‌عنوان مثال، قاضی‌نژاد و عباسیان (۱۳۹۰) با تحلیل

با نگاهی از زاویه فرهنگ سیاسی غالب، رویکردی متفاوت از مطالعاتی دارند که به فرهنگ‌های حاشیه‌ای و به حاشیه رانده شده توجه می‌کنند. در این پژوهش‌ها، تمرکز اصلی نه بر فرهنگ‌های خشن و سنت‌های عقب‌مانده، بلکه بر پیوندهای افتراقی و مواجهه روان‌شناختی افراد با موقعیت‌های بگرنج همچون احساس بی‌کفایتی، طردشدگی و اعتیاد است که به‌عنوان عوامل اصلی بروز قتل‌های ناموسی شناخته می‌شوند. این رویکرد، قتل ناموسی را به امری آبی و روان‌شناختی و محصول فشارهای درونی تقلیل می‌دهد و توجهی به فرهنگ‌های غالب در مرکز ندارد. در واقع، گفتمان مطالعات خشونت علیه زنان، ظهور پدیده قتل ناموسی در میان اتنیک‌های حاشیه‌ای را با فرهنگ زن‌ستیز و در مناطق مرکزی با بحران‌های روان‌شناختی و اجتماعی مرتبط می‌داند. چنین رویکردی، مسأله اجتماعی قتل ناموسی را به نوعی بازنمایی ما-آن‌ها تقلیل می‌دهد و همان‌طور که کارول باکی (۱۴۰۲) اشاره می‌کند مسأله به نام‌سأله و نام‌سأله به مسأله بدل می‌شود. یکی از تفاوت‌های کلیدی بین این پژوهش‌ها، روش‌شناسی به‌کار گرفته شده است. در مطالعات متمرکز بر اتنیک‌های حاشیه‌ای، افراد مورد مطالعه به ابژه‌ای تقلیل داده می‌شود که فاقد صدا بوده و هیچ نقشی در تحقیق ندارند از این‌رو، عمدتاً از روش کمی استفاده شده است، در حالی که دیگر پژوهش‌ها به تجارب و دیدگاه سوژه‌ها نیز پرداخته شده و بیشتر از روش کیفی بهره برده‌اند (نک به اسمیت، ۱۳۹۴). بسیار ساده‌انگارانه خواهد بود که این مسأله روش‌شناختی را تنها به ماهیت مسأله و پرسش تحقیق نسبت دهیم.

جنبه‌های ایدئولوژیک این مطالعات زمانی بیشتر نمایان می‌شود که با رجوع به متون تاریخی، وضعیت زنان فرودست در ایران را که در زیست روزمره خود با ستم‌های درهم‌تنیده جنسیتی اتنیک‌ی مواجه می‌باشند مورد واکاوی قرار دهیم. از آنجایی که جامعه کردستان از دیگر مناطق ایران متمایز است و سیر تاریخی سیاسی ویژه‌ای را طی نموده، وضعیت زنان

محتوای پرونده‌های همسرکشی در استان تهران، به عواملی همچون ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، وضعیت اقتصادی اجتماعی، سن زن و شوهر، تعداد و سن فرزندان، فشارهای روانی-اجتماعی در خانواده، فقدان شبکه‌های حمایت اجتماعی و فردی، ارتباط با دوستان بزه‌کار و محدودیت‌های قانونی در مواجهه با این مشکلات اشاره کرده‌اند.

همتی (۱۳۸۳) در پژوهش خود با عنوان "عوامل مؤثر بر خشونت مردان علیه زنان: مطالعه موردی خانواده‌های تهرانی"، به چهار متغیر عمده (رضایت اجتماعی، عزت نفس، پایگاه اقتصادی-اجتماعی و اسناد منفی) اشاره می‌کند که رابطه مستقیمی با خشونت کلی (فیزیکی و عاطفی) دارند. سایر متغیرها، مانند اعتقاد به ایدئولوژی پدرسالاری یا پذیرش همسرآزاری، تأثیر غیرمستقیمی بر خشونت دارند. فراهانی (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود به تأثیر فضای مجازی بر قتل‌های ناموسی در تهران تأکید کرده و نقش رسانه‌ها در گسترش بزه‌کاری را مورد بررسی قرار داده است. به‌گونه‌ای که رسانه‌های گروهی و شبکه‌های اجتماعی می‌توانند با ارائه تصویری غیرواقعی از مسائل اجتماعی، به ترویج گرایش‌های جرم‌زا در جامعه کمک کنند. دولت‌خواه (۱۳۹۴) در مطالعه خود تحت عنوان "مطالعه پدیدارشناسانه قتل‌های ناموسی در شهر تهران"، عواملی چون طردشدگی در روابط جنسی، فقر، اضطراب ناشی از احساس بی‌کفایتی و فقدان کانون خانوادگی مستحکم را در بروز قتل‌های ناموسی مؤثر می‌داند. همچنین، وحید، سبزه و زاگری (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "تحلیل و بررسی کیفی عوامل مؤثر بر همسرکشی در بین زنان و مردان (مطالعه موردی زندانیان اصفهان)"، عواملی چون عصبانیت و خشم مردان، انحراف جنسی زن و اعتیاد مرد را از عوامل اصلی قتل زنان توسط همسر معرفی کرده‌اند. بنابراین، می‌توان گفت که نحوه صورت‌بندی مسأله زنان در مناطق مرکزی و پیرامونی بسیار متفاوت است (محمدپور، ۱۴۰۰). مطالعاتی که بر کلان‌شهرهایی چون تهران و اصفهان متمرکز هستند،

کرد که در شهر سنندج به دنیا آمده است. او به‌عنوان تنها تاریخ‌نگار زن در اواسط قرن نوزدهم در تمام مناطق خاور نزدیک و میانه شناخته شد (Alizadeh, 2007). تاریخ شفاهی کردی نیز به‌صورتی برجسته از فاطماخان گالواخی (بانویی اهل روستای زاخا در ۳۰ کیلومتری شهر دیواندره در استان کردستان) که در رأس گروهی از مردان با تهاجم روسیه به کردستان در سال ۱۹۱۶ مبارزه کرد، یاد می‌کند. خاطرات و سفرنامه‌های تاریخی نیز گویای این است که زنان کرد به علت نقشی که در اقتصاد روستایی و فئودالی ایفا کرده‌اند، نسبت به زنان دیگر فرهنگ‌ها از قدرت و آزادی بیشتری برخوردار بوده‌اند. علاوه بر این، زنان کرد پوشش ویژه و خاص خود را داشته و از آزادی پوشش بیشتری برخوردار بوده‌اند که حتی نزد برخی افراد مذهبی قابل‌پذیرش بوده است (فلاح، ۱۳۹۸). گرچه از این شواهد نمی‌توان برابری زنان کرد با مردان کرد را ادعا کرد، اما نشان‌دهنده پتانسیل جامعه‌کردی در جهت استیفای حقوق زنان (Alizadeh et al., 2022: 3) و مهر‌زدی بر فرهنگ‌گرایی خام یا ذات-گرایی مطالعات خشونت علیه زنان می‌باشد. از این-رو، برخلاف بازنمایی‌های ایدئولوژیک پژوهش‌ها، فرهنگ کردی نه‌تنها فرهنگی زن‌ستیز نبوده، حتی شاید بتوان گفت به نسبت دیگر فرهنگ‌ها فرصت-های بیشتری برای زنان مهیا کرده است و امکان حضور آنان در فضای عمومی و ایفای نقش‌های مدیریتی را بیشتر فراهم نموده است. این واقعیت، موجب برملاشدن جنبه‌های ایدئولوژیک این مطالعات در ایران می‌شود.

در تقابل با این ادبیات، دسته دیگری از پژوهش-ها وجود دارد که رویکردی متفاوت به جنسیت و مسائلی چون خشونت علیه زنان دارند. با اینکه اکثر مطالعاتی که در زمینه قتل‌های ناموسی شکل گرفته را می‌توان ذیل همان ذات‌گرایی فرهنگی قرار داد، در سال‌های اخیر تحقیقاتی با رویکرد انتقادی شکل گرفته است که رویکردی متفاوت به جنسیت و مسائلی چون خشونت علیه زنان دارند. این

این جامعه به‌مثابه بخشی از مطالعات کردی بیشتر مورد توجه و مطالعه بوده است. از سویی دیگر، پرداختن به زیست زنان در همه اتنیک‌ها نیازمند مطالعه‌ای متمایز می‌باشد. از این‌رو، در این بخش صرفاً به وضعیت زنان کرد در متون مختلف پرداخته-ایم.

پژوهش‌های مختلف با رویکرد تاریخی عمیق به وضعیت اجتماعی سیاسی زنان کرد در ادوار مختلف پرداخته‌اند که علیزاده و همکاران (2022)، زارعی مهرورز (۱۳۹۰) و سلیمانیان و تفسیری (۱۳۹۸) به تفصیل آن را شرح داده‌اند. به اعتقاد مینورسکی، کردها در مقایسه با دیگر جوامع اسلامی، به زنان ارزش بیشتری می‌دهند؛ یعنی زنان آزادی پوشش بیشتری دارند و با مردانشان بر سر مسائل مختلف امکان گفت‌وگو دارند. بنابراین، زنان در میان کردها جایگاه برجسته‌ای داشته‌اند و در بیشتر مواقع فرزندان را با نام مادرانشان خطاب می‌کنند (مینورسکی، ۱۳۷۹: ۷۶-۷۵). هنری بایندر نیز آزادی حجاب زنان کرد را با مسیحیان مقایسه می‌کند و می‌گوید: "مسیحیان زنان خود را پوشیده نگه می‌دارند، در صورتی که کردها زنان خویش را آزاد می‌گذارند" (بایندر، ۱۳۷۰: ۴۰۲). برویین‌سن (2001) نیز با ذکر زنان تأثیرگذاری چون عاده خانم به موقعیت-های عالی سیاسی و نظامی زنان در تاریخ کردستان اشاره می‌کند و یافتن مشابه آن را در میان دیگر اتنیک‌ها دشوار می‌پندارد.

علیزاده (2007) بر این باور است که بافت کردی به دلیل موقعیت زنان کرد و شرایط سیاسی-اجتماعی و تاریخی که آن جامعه تجربه کرده است، تا حدودی با دیگر بافت‌ها متمایز است. این شرایط به نوعی مرزبندی نرم بین دو حوزه زندگی عمومی و خصوصی منجر شده و در نتیجه امکان مذاکره زنان با حوزه عمومی را بیش از سایر فرهنگ‌های مجاور فراهم کرده است. علاوه بر نقش‌های برجسته رهبری زنان کرد در عرصه‌های سیاسی و فرهنگی، در حوزه اندیشه نیز می‌توان به شاعر و تاریخ‌نگار معروفی به نام مستوره اردلان (۱۸۴۸-۱۸۰۵) اشاره

مسأله خشونت علیه زنان ناپارس و ستم اعمال شده بر بدن آن‌ها، در همین چارچوب ناسیونالیستی معنا پیدا می‌کند. در این رویکرد، نه تنها فرهنگ‌های ناپارس با برجسب‌هایی چون قبیله‌ای، محلی و عشیره‌ای تحقیر و تمدن‌زدایی می‌شوند، بلکه مردان ناپارس نیز در روندی اهریمن‌سازانه به‌عنوان عاملان خشونت معرفی می‌شوند. در بسیاری از تحلیل‌های فمینیستی رایج، بخش عمده‌ای از دلایل خشونت علیه زنان به ماهیت فرهنگی و قبیله‌ای جوامع ناپارس نسبت داده شده است. این تحلیل‌ها، به‌واسطه اتخاذ رویکرد ذات‌گرایی فرهنگی، ساختارهای سیاسی و اقتصادی پدیدآورنده خشونت را به حاشیه می‌رانند. به عبارت دیگر، پیچیدگی‌های تاریخی و اجتماعی خشونت علیه زنان به سطح "ذات فرهنگی" یا "ویژگی اتنیکی" تقلیل داده می‌شود. در این زمینه، مطالعات انتقادی با رویکرد فمینیسم پس‌ساختارگرا تلاش کرده‌اند تا با افشای پیوند میان قدرت و دانش، گفتمان فمینیسم مرکزگرا در ایران و نگاه آسیب‌شناسانه آن به مسأله زنان را به چالش بکشند. با این حال، این مطالعات موفق به ارائه تحلیلی منسجم و عمیق از پدیده قتل ناموسی نشده‌اند؛ تحلیلی در چارچوب رئالیسم انتقادی که بتواند مکانیسم‌های بنیادین و چندلایه‌ای ظهور قتل ناموسی را به‌طور دقیق آشکار سازد.

۴٫۲ روایت رئالیسم انتقادی از قتل ناموسی

براساس مطالب ذکرشده می‌توان استدلال کرد که خوانش خشونت علیه زنان به‌طور عام و قتل ناموسی به‌طور خاص در سیطره نوعی فمینیسم مرکزگراست که با تقلیل متعلق متعدی به متعلق لازم، نوعی مغالطه معرفتی به ارمغان می‌آورد. در واقع این خوانش، با نوعی روایت ایدئولوژیک از فرهنگ‌های پیرامون، خشونت علیه زنان را به ویژگی‌های درون‌فرهنگی از جمله فرهنگ کردی نسبت می‌دهد. در واقع با تقدیس خود و به‌حاشیه‌رانی دیگری از طریق بازنمایی دوگانه مرکز پیشرفته و حاشیه عقب‌مانده، خشونت علیه زنان را به سنت

پژوهش‌ها رویکرد عمیق‌تری به مسائل جنسیتی دارند و اساساً نقدی همه‌جانبه علیه رویکرد ذات‌گرایانه، شرق‌شناسانه و مرکزگرایانه ارائه می‌دهند. این نقدهای پس‌ساختارگرایانه و پس‌استعماری بیان‌گر این است که گفتمان فمینیسم مرکزگرا در ایران، زن فارس طبقه متوسط را نمایندگی می‌کند و از دیگر زنان (اتنیکی‌ها و طبقات مختلف) متن‌زدایی می‌نماید یا در صورت پرداختن به آن‌ها، خود به ابزاری در جهت بازتولید فرودست‌سازی بدل می‌شود (شهریاری، ۱۴۰۰).

همان‌گونه که گفتمان اروپامدارانه با بازنمایی ایدئولوژیک قتل‌های ناموسی و تفسیری فرهنگی از آن، دوگانه سوئدی مدرن و مداراجو و دیگری متحجر را برساخت می‌نماید (Reimers, 2007)، گفتمان مرکزگرایانه در ایران نیز به برساخت نوعی دوگانه فرهنگ نرم و فرهنگ خشن می‌پردازد. حق‌پرس و همکاران (۱۴۰۱) استدلال می‌کنند که این راهبرد از طریق دوگانه اجتماعات قومی غیراخلاقی و کم-فرهنگ با مرکز اخلاق‌مدار و آگاه و همچنین تمرکز گسترده و گزینشی بر قتل‌های ناموسی در میان قومیت‌های حاشیه‌ای ایران و پنهان‌نمودن خشونت علیه زنان در مرکز صورت می‌گیرد. حاتمی‌طاهر (۱۴۰۰) با ارائه تحلیلی در زمینه قتل ناموسی علیه زنان کرد، با استفاده از مفهوم «تقاطع‌یافتگی سیاسی» نشان داده است که تمرکز بر عنصر فرهنگ به‌عنوان یکی از ضوابط مبارزاتی، دخالت‌ندادن زنان کرد در تعیین راهکارها و قرارگرفتن آن‌ها در گفتمان زنان مرکز به تشدید خشونت علیه زنان کرد منجر شده است. وی استدلال می‌نماید که در غیاب تحقیقات و داده‌های موثق در ارتباط با علت افزایش قتل‌ها، استعاره «مرگ زنان کورد به وسیله فرهنگ کردی» شکل گرفته است.

محمدپور (ب ۱۴۰۰) استدلال می‌کند که مفهوم زن ایرانی به‌مثابه یک فرم جنسیتی در گفتمان ناسیونالیستی، به بدن و جنسیت زن سوبه‌ای ناسیونالیستی می‌بخشد. از این رو، منطبق پرداختن به

مداوم آن‌ها ضروری است. به‌عنوان نمونه، الگوهای سنتی ازدواج مبتنی بر توافق خانواده، کودک-همسری، شیربها و... ازجمله الگوهای خشونت‌آمیز جنسیتی هستند که در زیست‌جهان‌های مختلف ایران حضور داشته‌اند. این وضعیت، ضرورت نقد فمینیستی بر ساختارهای جوامع مختلف را برجسته می‌سازد. پژوهش حاضر منکر نقش ویژگی‌های فرهنگی جوامع مختلف در خشونت بر ذهن و بدن زنان و حتی مرگ آن‌ها نیست، بلکه این پژوهش، نگاه ذات‌گرایانه به فرهنگ را به چالش می‌کشد و بر ماهیت چندبُعدی و سیاسی، اقتصادی و اجتماعی پدیده‌های فرهنگی تأکید دارد. به بیانی دیگر؛ خصوصیات فرهنگی نه ذات‌گرایانه بلکه اجتماعی تاریخی فهم می‌شوند و همچون مکانیسمی در شبکه‌ای پیچیده از نیروها و ساختارها قرار می‌گیرد.

بخشی از ادبیات موجود، نقش فرهنگ در شکل‌گیری نابرابری جنسیتی را به‌عنوان امری طبیعی و ذاتی، غیرقابل‌تغییر و ازلی ابدی تلقی کرده و آن را به بازنمایی ایدئولوژیک از فرهنگ جوامع مختلف تقلیل می‌دهد. این در حالی است که نقش ابزارهای جامعه‌پذیری فرهنگی، همچون کتاب‌ها و رسانه‌ها که نقش اساسی در شکل‌دهی به ذهنیت و نگرش افراد ایفا می‌کنند، نادیده گرفته می‌شود. بر اساس این، این مقاله با تمرکز بر نقش ابزارهای اجتماعی‌شدن، ازجمله کتاب‌ها و رسانه‌ها، به تحلیل و بازخوانی فرهنگ و تأثیر آن بر نابرابری جنسیتی می‌پردازد. تمایزات رفتاری، ازجمله نگرش‌های جنسیتی، نه براساس تفاوت‌های زیستی و بیولوژیکی، بلکه از طریق فرآیند اجتماعی‌شدن افراد براساخت می‌شوند. باورهای جنسیتی در محتوای کتاب‌های درسی تولید و بازتولید می‌شوند و در نتیجه، افراد به‌طور ناخواسته از این کلیشه‌های تجویزی پیروی می‌کنند. به‌عبارت دیگر، نقش‌های مردانه، مردان را در جایگاه منزلت و ارزش‌های فرهنگی بالاتری نسبت به زنان قرار می‌دهد و این سلسله‌مراتب جنسیتی به اشکال گوناگون در شکل‌گیری باورها و ذهنیت نسل‌های آینده اثرگذار

و عقب‌ماندگی فرهنگی گره می‌زند و دیگر عوامل را در پرانتز قرار می‌دهد. به بیانی دیگر، با اعمال برجسب و آنگ سنتی و عقب‌ماندگی، خشونت نهفته در دیگر مناطق را به حاشیه پرتاب می‌کند و با ایجاد نوعی خلأ در بستر جوامع پیرامونی، گفتمان مسلط فمینیستی (فمینیسم مرکزگرا) و روایت مبتنی بر آن را همچون گفتمانی رهایی‌بخش معرفی می‌نماید و زنان به‌حاشیه رانده‌شده ازجمله زنان کرد را با فرهنگ خودی در یک رابطه آنتاگونیستی قرار می‌دهد. این مطالعات از سطح تجربه و نمود رخداد فراتر نرفته‌اند و به‌صورتی سطحی و ساده‌انگارانه مسأله اجتماعی پیچیده‌ای چون قتل ناموسی را تحلیل نموده‌اند، درحالی‌که مکانیسم‌های بنیادین بازتولید سلطه بر زنان را نادیده می‌گیرند. ازاین‌رو، در این بخش سعی داشته‌ایم تحلیل خود را با رویکرد رئالیسم انتقادی ارائه دهیم.

همان‌طور که سابق اشاره شد، از منظر رئالیسم انتقادی، واقعیت‌های اجتماعی در سه سطح تجربی، بالفعل و واقعی اتفاق می‌افتند و در این بخش از تحقیق با تمرکز بر لایه واقعی که شامل ساختارها، مکانیسم‌ها، فرآیندها و نیروهایی است که واقعیت‌ها و رویدادها را می‌سازند، برای فهم عمیق مسأله و فاصله‌گرفتن از رویکرد ذات‌گرا و آسیب-شناسانه و تقلیل مسأله به لایه تجربی و بالفعل و همچنین فهم آن در سطح واقعی، مکانیسم‌های بنیادین برآمدن قتل ناموسی را روشن می‌کنیم. در چارچوب رئالیسم انتقادی، برخی از مهم‌ترین مکانیسم‌های قتل ناموسی را می‌توان در موارد زیر توضیح داد:

۴٫۲٫۱ فرهنگ

بدون تردید، فرهنگ و تلقی عامه ازجمله عوامل اساسی در شکل‌گیری پدیده‌های مختلف به‌شمار می‌روند. برخی از ساختارهای فرهنگی و رسوم اجتماعی، زیست‌زنان را با چالش‌هایی جدی مواجه می‌سازند که این امر، جلوه‌ای از خشونت علیه زنان محسوب می‌شود. در فرهنگ‌های مختلف، رویکردهای جنسیت‌محورانه‌ای وجود دارد که نقد

۴،۲،۲ نظام حقوقی

تا به امروز، قتل‌های موسوم به "ناموسی" نسبت به سایر انواع قتل با شدت کم‌تری مورد پیگرد قانونی قرار گرفته‌اند و در برخی موارد، عاملان این قتل‌ها از مجازات کامل معاف می‌شوند. برای مثال، در کشورهایمانند مصر، عراق، امارات و ... مجازات مرتکبان این نوع قتل‌ها معمولاً به حبس محدود می‌شود (Elakkary et al., 2014). حقوق جزایی، حدود و ضوابط بسیاری از جرایم را مشخص کرده و تعریف مجرمانه و مجازات آن‌ها را در چارچوب قانون به دادگاه‌ها محول کرده است. باین‌حال، استثنائاتی نیز وجود دارد که تحت شرایط خاص، امکان تنبیه افراد را به خود آنان واگذار کرده است. به عبارت دیگر، "اصل بر این است که حق مجازات به‌صورت انحصاری در دست نظام قضایی باشد، مگر اینکه فقه اسلامی و قانون، شرایطی مغایر آن را تعیین کرده باشد" (غلامی، ۱۳۹۷). برای مثال، ماده ۶۳۰ قانون مجازات اسلامی بیان می‌کند: "هرگاه مردی همسر خود را در حال زنا با مرد اجنبی مشاهده کند و علم به تمکین زن داشته باشد، می‌تواند در همان حال آنان را به قتل برساند و در صورتی که زن مکره باشد، فقط مرد را می‌تواند به قتل برساند. حکم ضرب و جرح در این مورد نیز مانند قتل است." همچنین، طبق ماده ۳۰۱ قانون مجازات اسلامی: "قصاص در صورتی ثابت می‌شود که مرتکب، پدر یا اجداد پدری مجنی علیه نباشند و مجنی علیه، عاقل و در دین با مرتکب مساوی باشد. این ماده به‌صراحت پدر و جد پدری را از قصاص معاف کرده است." در این موارد، پدر از حکم قصاص نفس مبرا شده و به پرداخت دیه و تعزیر محکوم می‌شود که مجازات تعزیر از ۱ تا ۱۰ سال حبس است (Pirnia et al., 2020؛ وجدانی‌فخر و الهی‌منش، ۱۴۰۱). به‌طورکلی، می‌توان گفت که در قوانین جزایی، مواردی وجود دارد که خود می‌تواند زمینه‌ساز جرم باشد و منجر به افزایش پرونده‌های کیفری در محاکم شود. با توجه به اینکه از مشخصات جامعه قانونمند، اجرای قانون توسط قوای عمومی و از مجاری قانونی است و رعایت کامل قوانین مربوط به

است (آبروشن و ارجمندی، ۱۳۹۱). علاوه بر کتاب‌های درسی، رسانه‌ها نیز به‌طور آشکار و پنهان، سرشار از گفتمان‌های جنسیتی هستند. هویت زیستی و الگوهای هنجارهای افراد، بخشی از فرهنگ جنسیتی است که توسط این رسانه‌ها برساخت می‌شود. برای نمونه، در برخی از سریال‌های تلویزیونی ایرانی، کلیشه‌های شخصیتی همچون «زن فریبکار، ناقص‌العقل، بی‌وفا، منفعل و فرودست» و «مرد عاقل، فعال و فرادست» به‌طور مداوم بازتولید می‌شوند (صادقی فسایی و کریمی، ۱۳۸۴). همان‌طور که مشونیس (۱۳۹۷: ۱۹۳) استدلال می‌کند، کلیشه‌های رایج در جوامع با تعریف زنان براساس مفاهیمی چون عاطفی، وابسته و ضعیف و تعریف مردان با مضامینی چون مستقل، قدرتمند و مسلط، مقوله‌های مردانگی و زنانگی را برساخت می‌کنند. ارزش‌گذاری متفاوت این تعاریف، از طریق تقدیس مردانگی و تحقیر زنانگی، به مشروعیت‌بخشی تبعیض گسترده علیه زنان منجر می‌شود. ادبیات کودک و نوجوان نیز به‌عنوان بستری مهم در بازنمایی و بازتولید مفاهیم اجتماعی، نقشی اساسی در شکل‌دهی به هنجارهای جنسیتی ایفا می‌کند. آثار شاخص ادبیات داستانی کودک و نوجوان، به‌طور مکرر مردان را در نقش‌های اصلی، قهرمان، شجاع و هوشمند بازنمایی کرده‌اند، درحالی‌که زنان اغلب در جایگاه‌های حاشیه‌ای، نیازمند حمایت، ترسو، مضطرب و سطحی‌نگر تصویر شده‌اند. این آثار با بازتولید کلیشه‌های دوگانه‌ای همچون پدر سلطه‌گر، ناسازگار و خشن در برابر دختر مطیع، سازگار و ناتوان؛ برادر فرادست در برابر خواهر فرودست؛ برادر خشن و پرخاشگر در برابر خواهر انعطاف‌پذیر و نرم‌خو؛ مرد ستون‌خانه در برابر زن قربانی و مرد سلطه‌گر در برابر زن سلطه‌پذیر، به تفکیک جنسیتی نقش‌ها در عرصه‌های خصوصی و عمومی مشروعیت بخشیده‌اند (انصاریان، ۱۳۹۳). درواقع، این بازنمایی‌ها مردان را در موقعیت فرادستی و زنان را در موقعیت فرودستی تثبیت کرده است.

چون قتل ناموسی صرفاً با ارجاع به انگیزه‌های فردی یا باورهای فرهنگی محدود، نمی‌تواند ابعاد پیچیده و ساختاری آن را آشکار سازد. این نوع خشونت، بخشی از نظم وسیع‌تری است که در آن بدن زن به‌مثابه دارایی خانوادگی، سرمایه نمادین و محل تجلی قدرت مردانه درک می‌شود. خانواده، به‌مثابه یک نهاد اقتصادی-اجتماعی، نه تنها در بازتولید مناسبات جنسیتی نابرابر نقش دارد، بلکه در تثبیت مالکیت مردانه بر منابع و ارزش‌های نمادین، همچون ناموس و آبرو نیز سهم دارد. در این زمینه، مناسبات درون خانواده را می‌توان بخشی از ساختار کلان سیاسی-اجتماعی دانست که در آن، زنان نه فقط به‌لحاظ اقتصادی، بلکه به‌لحاظ نمادین نیز به موقعیتی فرودست رانده می‌شوند.

در چارچوبی که انگلس ترسیم می‌کند، خانواده محل تداوم روابط طبقاتی در مقیاس خرد است و یکی از نهادهای کلیدی در تثبیت سلطه مردانه می‌باشد؛ جایی که مردان با ایفای نقش نان‌آور و حاکم و زنان با قرارگیری در جایگاه تابع، ساختار مالکیت و سلطه را بازآفرینی می‌کنند. به‌گونه‌ای که در آن زن در جایگاهی معادل پرولتاریا و مرد در موقعیت بورژوازی قرار می‌گیرد. این تمثیل نه تنها به تقسیم کار جنسیتی اشاره دارد، بلکه بازتابی از مناسبات قدرت در نظم اقتصادی و اجتماعی مردسالارانه است. در این معنا خانواده یکی از منابع اصلی سرکوب زنان عمل می‌کند (گوررو، ۱۳۹۸: ۲۶). از این منظر، قتل ناموسی نه صرفاً یک کنش احساسی یا واکنشی به بی‌نظمی اخلاقی، بلکه بخشی از فرآیند بازتولید سلطه اقتصادی-نمادین در قالب اعمال خشونت مشروع است. این نظام، با تکیه بر ابزارهای فرهنگی، دینی و قانونی، بدن زن را به قلمرویی برای اعمال قدرت و حاکمیت تبدیل می‌کند. در نتیجه، قتل ناموسی را باید به‌مثابه مکانیسمی برای تثبیت مالکیت مردانه، کنترل سرمایه نمادین خانواده و بازتولید نظم اقتصادی جنسیتی فهم کرد.

آیین دادرسی کیفری ضروری است، قانون‌گذار نباید اجازه قتل و مجازات افراد را به اشخاص عادی جامعه واگذار کند و پیگیری باید توسط دادگاه صالح اعمال شود (معاونت آموزش قوه قضائیه، به نقل از ابن‌تراب، ۱۳۸۸: ۲). ماده ۲۲۶ قانون مجازات اسلامی نیز تصریح دارد که: "قتل نفس در صورتی موجب قصاص است که مقتول شرعاً مستحق کشتن نباشد و اگر مستحق قتل باشد، قاتل باید استحقاق قتل او را طبق موازین در دادگاه اثبات کند." بر اساس این، می‌توان نتیجه گرفت که نظام حقوقی و همچنین عدم آگاهی کامل نسبت به شرایط مواد قانونی آن، می‌تواند زمینه‌ساز جرایم از جمله خشونت علیه زنان و قتل ناموسی شود. در چنین مواردی، فردی که مرتکب قتل می‌شود، قصاص نمی‌شود و مورد تخفیف قرار می‌گیرد. بنابراین، قانون نه تنها به‌عنوان یک عامل بازدارنده جرم، بلکه به‌عنوان یک مکانیسم در راستای اعمال خشونت عمل می‌کند و همانطور که آکسوی و سیکلی^۱ (2025) استدلال می‌نمایند "هنجارهای ناموسی در زمانی تقویت می‌شود که قوانین برای جنایت ناموسی تخفیف قائل شوند." با این حال، توجه به این نکته ضروری است که این مواجهه حقوقی را صرفاً نباید به مبانی فقهی اسلام نسبت داد. همانطور که آفاری (2009) اشاره می‌کند، برخی از این قوانین برگرفته از قوانین مجازات فرانسه در سال ۱۸۱۰ میلادی بوده است که در سال ۱۹۷۵ در خود فرانسه لغو شده بود (آفاری، 2009، به نقل از حاتمی‌طاهر، ۱۴۰۰).

۴٫۲٫۳ ساختار اجتماعی-اقتصادی خانواده به‌مثابه منبع نابرابری

یکی از تصورات رایج درباره نهاد خانواده، درک آن به‌مثابه فضایی عاطفی، امن و حمایت‌گر برای اعضاست؛ تصویری رمانتیک و ایده‌آلیستی که تعارضات و خشونت‌های درون‌خانوادگی را نادیده می‌گیرد. این در حالی است که مسأله خشونت خانوادگی به‌طور مستقیم با ساختارهای نابرابر جنسیتی درون خانواده پیوند دارد. درک پدیده‌ای

¹ Aksöy & Székely

۴،۲،۴ کنشگری زنان و ضعف انجمن‌های مدنی

در خوانش مسائل اجتماعی، کم‌تر به نقش جامعه مدنی، درون مثلث دولت، بازار و جامعه مدنی توجه شده و بیشتر بر نقش دیگر حوزه‌ها تأکید شده است. پرداختن به جامعه مدنی نیازمند فهمی دوسویه است؛ یعنی در عین استقلال نسبی از دولت و اقتصاد، در ارتباط و تعامل مدام با آن‌ها نیز می‌باشد. در رویکرد متعارف، وظایفی چون تأمین کالاهای عمومی، حفاظت از محیط زیست و سامان‌دادن حقوق زنان بر عهده دولت است، باین‌حال جامعه مدنی به‌طور کامل، بیرون از چنین فعالیت‌هایی قرار نمی‌گیرد و به اشکال مختلف و با اهداف تأیید یا نقد سیاست‌های دولت، به ایفای نقش خود می‌پردازد. جامعه مدنی همچون پاسخی به سیاست‌های ناکام دولت و بازار در کاهش نابرابری و حل‌وفصل بحران‌های موجود قدم می‌گذارند و نیرویی فعال در تاریخ اجتماعی سیاسی می‌باشد (نوذری، ۱۴۰۰: ۲۳۵-۲۳۲). جامعه مدنی مجموعه نهادها، انجمن‌ها و تشکیلات اجتماعی است که وابسته به دولت و قدرت سیاسی نیستند، ولی نقشی اساسی در صورت‌بندی قدرت سیاسی دارند. درواقع جامعه مدنی مجموعه‌ای از حوزه‌های عمومی خودمختار را دربرمیگیرد که از طریق سازوکارهای خاصی، امور خود را سامان داده و منافع اعضای خود را میسر می‌کنند (بشیریه، ۱۳۹۲: ۲۲۴).

همان‌طور که گفته شد، تلقی مرسوم از جامعه مدنی به‌عنوان سازمانی انتخابی و دواطلبانه، آن را به موجودیتی بی‌ارتباط از دولت و بازار نسبت می‌دهد، اما درواقع انجمن‌ها در خلأ به وجود نمی‌آیند، بلکه تشکیل و توسعه انجمن‌ها در چارچوب قوانین بوده و ایجاد و تداوم فعالیت‌های آن‌ها وابسته به ارائه مجوز از سوی وزارت کشور می‌باشد. گرچه تمایز میان بوروکراسی دولتی و روابط مبادله‌ای و بازارمحور از جامعه مدنی امری ضروری است، اما نادیده‌گرفتن ارتباط‌های پیچیده آن، ما را دچار کج‌فهمی می‌کند. ضرورت تأیید صلاحیت افراد و

بر اساس این، خشونت خانگی نه پدیده‌ای استثنایی و خاص یک فرهنگ معین، بلکه پدیده‌ای جهان‌شمول است که در میان تمامی نژادها، قومیت‌ها، طبقات اجتماعی، ادیان و گرایش‌های جنسی دیده می‌شود (گوتلی، ۲۰۰۵، به نقل از گوررو، ۱۳۹۸: ۲۶). می‌توان گفت که ساختار خانواده و تقسیم کار جنسیتی درون آن، بستر تولید و بازتولید نابرابری‌های پایدار است. مفاهیمی چون «ناموس» و «بدن زن» به‌گونه‌ای بازنمایی می‌شوند که منزلت اجتماعی خانواده را به کنترل این عناصر گره می‌زنند؛ امری که موجب می‌شود زنان به «جنس دوم» تنزل یابند و به ابزاری برای تثبیت سلطه مردانه تبدیل شوند. در این چارچوب، مردان خود را نه صرفاً اعضای خانواده، بلکه حافظان «شرافت» و «نظم اخلاقی» خانواده تلقی می‌کنند. این شرافت، اغلب نه بر رفتار مردان، بلکه بر اساس کنترل بر بدن و کردار زنان تعریف می‌شود. خشونت، در این میان ابزاری برای حفظ این نظم نمادین است؛ نظمی که موقعیت مردانه را تثبیت می‌کند و انحراف از آن، تهدیدی برای کلیت نظم موجود به‌شمار می‌آید.

از این منظر، قتل‌های ناموسی نه واکنشی فردی به کنشی خاصی از سوی زن، بلکه کنشی اجتماعی و نمادین برای بازتولید سلطه مردانه‌اند. چنین اعمالی، محصول گسست‌های اخلاقی یا هیجانی نیستند، بلکه در دل ساختارهای نابرابر قدرت شکل می‌گیرند و از طریق هنجارهایی چون «دفاع از ناموس» مشروعیت می‌یابند و اساساً بدن زن حامل معنایی فراتر از فردیت شخصی‌اش تلقی می‌شود و به میدانی برای اعمال قدرت و نظارت بدل می‌گردد. در نتیجه، قتل ناموسی را نه به‌عنوان رفتاری استثنایی یا صرفاً فرهنگی، بلکه باید به‌مثابه مکانیسمی ساختاری درون نظم جنسیتی تحلیل کرد؛ نظمی که در آن، بدن زن به میدان نزاع میان قدرت، کنترل و بازنمایی اجتماعی تبدیل می‌شود. این نظام سلطه، زنان را از عاملیت تهی می‌کند و آن‌ها را تحت فشار خشونت یا تهدید به طرد اجتماعی به سکوت، تبعیت و کناره‌گیری وامی‌دارد.

داشته باشد و به میانجی کنشگری زنان، سلطه و خشونت زبانی و عملی مردانه را به حاشیه راند.

۴,۲,۵ اقتصاد و نابرابری

در بندهای قبلی سعی کردیم مکانیسم‌های مختلفی را که منجر به برآمدن خشونت علیه زنان به‌ویژه قتل ناموسی می‌شوند، تشریح نماییم. باین‌حال بخشی از این تشریح را می‌توان در رابطه با چرایی رواج بیشتر این پدیده در میان برخی گروه‌های اجتماعی مختلف از جمله زنان شاغل در بخش خدمات و زنان طبقات پایین و فرودست ارائه کرد.

مشونیس در کتاب *مسائل اجتماعی*، نابرابری درآمد را به‌عنوان یکی از ابعاد مهم نابرابری جنسیتی مورد توجه قرار داده و بیان می‌کند که اشتغال زنان در بخش‌های خدماتی و حضور مردان در موقعیت‌های مدیریتی، به تفاوت‌های قابل‌توجهی در سطح درآمد میان آن‌ها منجر می‌شود (مشونیس، ۱۳۹۷: ۲۰۵). در این چارچوب، می‌توان گفت که اقتصاد سیاسی شهری، با ایجاد طردشدگی و نابرابری درآمدی، زنان را در موقعیت وابستگی اقتصادی نسبت به مردان قرار می‌دهد. با وجود ورود زنان به بازار کار، خانه همچنان به‌عنوان اصلی‌ترین فضای حضور زنان در ایران باقی مانده است. این وضعیت، بازتولید مناسبات قدرت درون خانواده را به دنبال داشته و زنان را به‌عنوان «جنس دوم» در معرض انواع خشونت‌ها از جمله قتل‌های مبتنی بر ناموس قرار می‌دهد.

علاوه بر این، نابرابری‌های منطقه‌ای نیز در گسترش خشونت علیه زنان نقش مؤثری دارد. ویتینگتن^۱ و همکاران (2023) در پژوهش خود نشان داده‌اند که ثروت ملی و نابرابری اجتماعی، دو عامل کلیدی هستند که به‌طور مستقیم با نرخ قتل و خشونت در سطح جهانی مرتبط‌اند. آن‌ها زن‌کشی را بر مبنای سطح درآمد و میزان رفاه در جوامع مقایسه کرده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که نرخ زن‌کشی و روند آن در طول زمان، به‌طور

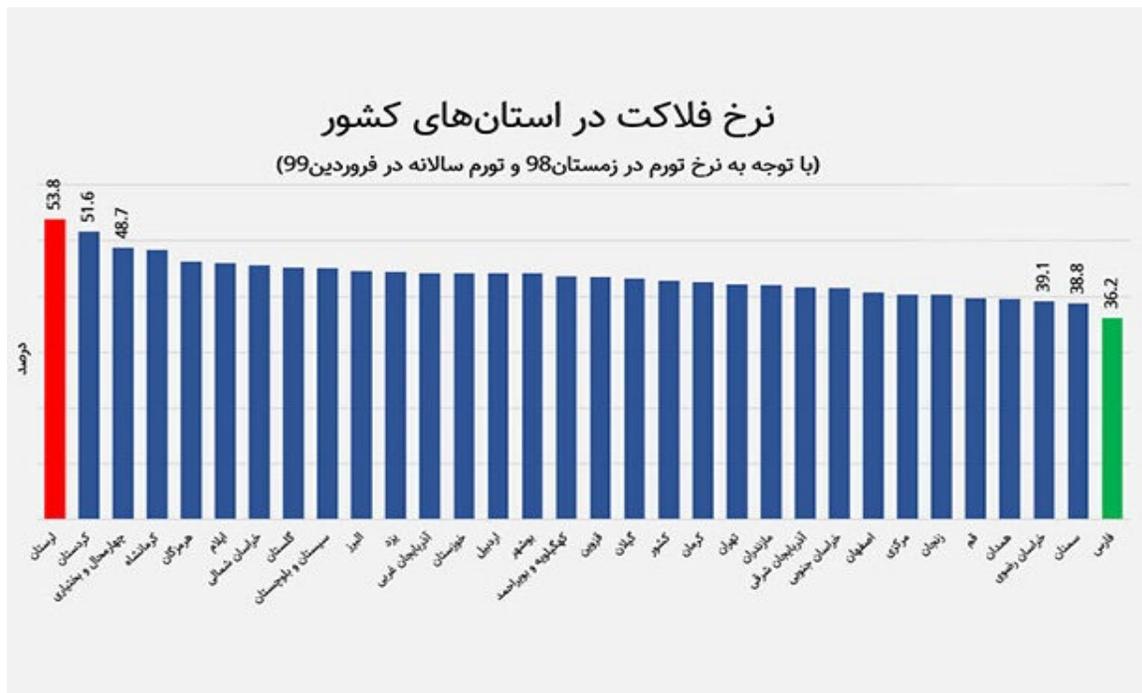
همچنین پذیرش اساس‌نامه انجمن‌ها از سوی بروکراسی دولتی، محدودیت‌هایی برای جامعه مدنی ایجاد می‌کند که از جمله می‌توان به رویکرد امنیتی و غیریت‌سازی دولت‌ها نسبت به برخی انجمن‌ها اشاره کرد (نوذری، ۱۴۰۰: ۲۲۱-۲۱۸).

تحولات سیاسی اقتصادی و ورود عناصر مدرن، منجر به بازتعریف جامعه مدنی از کنشگری شده و انجمن‌های مختلف امکان ظهور یافته‌اند. این سازمان‌ها که در پاسخ به ملزومات گفتمان توسعه در نیمه دوم قرن بیستم گسترش یافته و امروزه نقش بنیادینی نیز در توسعه مشارکتی و دموکراسی ایفا می‌کند (شیری و همکاران، ۱۴۰۲) همواره با موانعی روبه‌رو بوده‌اند. سازمان‌های مردم‌نهاد به‌ویژه انجمن زنان نقش مهمی در آگاهی‌بخشی، حمایت از زنان و احقاق حقوق آنان دارند. باین‌حال کمبود انجمن زنان که بتواند به‌صورت ویژه به مسائل زنان بپردازد و بتواند خود را در نسبت با آن سازمان دهد، نوعی خلأ در این حوزه بوده است. سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان یک جریان آگاهی‌بخش در فضای عمومی می‌توانند نقش عظیمی در تغییر نگرش افراد و همچنین مرئی‌نمودن سوژگی زنان داشته باشند و با افزایش مشارکت اجتماعی زنان، بر روابط قدرت در خانواده اثر بگذارند (رشوند سرخکوله و همکاران، ۱۴۰۳). درواقع انجمن‌ها به‌مثابه نوعی آموزش غیررسمی و رهایی‌بخش می‌توانند پاسخی باشند در مقابل جامعه‌پذیری رسمی و تمامی نیروهایی که میلز رسالت آن را تبدیل انسان سیاسی به آدمک منفعل می‌داند (سیدمن، ۱۳۹۶: ۱۴۲). بنابراین، فعالان، کنشگران و محققان مطالعات زنان در چارچوب انجمن‌ها می‌توانند بسیار مؤثر باشند و گفتمانی علیه خشونت مردانه برساخت کنند. به - بیانی دیگر ظهور انجمن زنان در مناطق مختلف می‌تواند با پرابلماتیک‌نمودن مسأله زنان و تقویت آگاهی عمومی از طریق همیاری محققان و فعالان، توانمندسازی زنان در سطح اندیشه و عمل را در پی

¹ Whittington

نشان می‌دهد که گروه‌های اجتماعی که در معرض اتهام خشونت علیه زنان می‌باشند یا میزان بیشتری از پدیده‌هایی چون قتل ناموسی را تجربه می‌کنند، در این شاخص در جایگاه نامطلوبی قرار دارند. برای مثال استان‌های کردستان، آذربایجان غربی، لرستان و کرمانشاه در سال‌های اخیر از نظر شاخص فلاکت و رتبه‌های اول را داشته‌اند (شکل ۱). علاوه بر این، درون همین گروه‌های اجتماعی نیز نحوه مواجهه با زنان و مسائل ناموسی در رابطه با مفهوم طبقه قرار می‌گیرد. یعنی به‌طور کلی می‌توان ادعا کرد که در میان طبقات فرودست شهری و محله‌های طردشده خشونت علیه زنان بیشتر اعمال می‌شود و زنان مناطق مرفه شانس بیشتری برای زیست مطلوب دارند.

معناداری با سطح درآمد و میزان نابرابری در کشورها مرتبط است. به‌طوری‌که کشورهای با درآمد پایین و نابرابری بالا، بالاترین نرخ زن‌کشی را در دوره مطالعه داشته‌اند (Whittington et al., 2023). همچنین دایان^۱ (2019) و گیبس^۲ و همکاران (2019) نیز بر این باورند که داشتن وضعیت اجتماعی اقتصادی پایین نقش مهمی در افزایش نرخ خشونت مبتنی بر ناموس ایفا می‌کند (Dayan, 2019; Gibbs, et al., 2019). بر اساس این، توسعه نامتوازن در ایران، همراه با تبعیض‌ها و نابرابری منطقه‌ای به بازتولید خشونت، تشدید تنش‌های خانوادگی و بروز انواع مسائل اجتماعی از جمله زن‌کشی و قتل‌های ناموسی منجر شده است. شاخص فلاکت در استان‌های مختلف ایران نیز

شکل ۱. نرخ فلاکت در استان‌های کشور (منبع: خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۹)

Figure 1: Misery Index Across the Provinces of the Country

به‌صورت مداوم سازوکاری از بازنمایی و نام‌گذاری می‌آفریند تا از این طریق مناسبات قدرت را بازتولید کند (Dalmage, 2018؛ سعید، ۱۳۹۵). محمدپور و سلیمانی (2019) در پژوهش "بازکاوی امر قبیله‌ای:

۴،۲،۶ ساختار گفتمانی و بازنمایی

بازنمایی از مفاهیم اصلی برای درک گفتمان‌هایی است که دانش در آن‌ها ساخته و پرداخته می‌شود (عضدانلو، ۱۴۰۰). دانش و رسانه‌های مختلف

² Gibbs

¹ Dayan

سیاست‌های طردکننده و فرآیندهای توزیعی قدرت که منجر به حاشیه‌نشینی گروه‌های مختلف می‌شود، با سازوکاری از بازنمایی و نام‌گذاری نیز همراه می‌شود. به عبارتی، حاشیه‌نشینی و آنگ‌زنی سیستماتیک به گروه‌های اجتماعی، آن‌ها را گروه‌محورتر و وابسته‌تر به کدهای ناموسی می‌کند که به‌نوبه خود جرایم ناموسی را تشدید می‌کند (Heydary et al., 2021) در سطح گفتمانی، قتل ناموسی نه‌صرفاً یک کنش فردی خشونت‌آمیز و امری فراتاریخی، بلکه برساخته‌ای زبانی و معنادار است که در چارچوب قدرت و بازنمایی شکل می‌گیرد. بنابراین حتی اگر خشونت علیه زنان در جوامع حاشیه‌ای بیشتر باشد، نه مربوط به فرهنگ عقب‌مانده و ویژگی‌های عشیره‌ای، بلکه به‌دلیل سیاست‌های طرد و تبعیض می‌باشد.

۵ بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازخوانی انتقادی مطالعات موجود در زمینه قتل ناموسی، کوشید تا منطق درونی این حوزه مطالعاتی را آشکار سازد و نشان دهد که چگونه کلان‌روایت ذات‌گرایانه و آسیب‌شناسانه مسلط، با فروکاستن پدیده «خشونت علیه زنان» به ویژگی‌های ذاتی فرهنگ‌های پیرامونی، نظم معرفتی خاصی را در گفتمان آکادمیک ایران بازتولید می‌کند. در این راستا نشان داده شد که ادبیات موجود پدیده قتل ناموسی را با دوگانه «فرهنگ‌های خشن در پیرامون» و «بحران طردشدگی در مرکز» توضیح می‌دهد. این منطق درونی منجر به تولید بازتولید مغالطه معرفتی شده و اساساً قتل ناموسی نه‌تنها به‌مثابه یک مسأله اجتماعی فراگیر و محصول ساختارهای معیوب تلقی نمی‌شود، بلکه مسأله اجتماعی به دالی ایدئولوژیک در جهت مشروعیت‌بخشی به مناسبات قدرت و بازتولید سلطه بدل می‌شود.

این مقاله، علاوه بر هم‌سویی با برخی مطالعات انتقادی (محمدپور، ۱۴۰۰؛ حاتمی‌طاهر، ۱۴۰۰) در

تناقض‌های تحلیلی قبیله‌گرایی در مطالعات جامعه‌شناختی خاورمیانه "سعی کرده‌اند جنبه‌های ایدئولوژیک مفاهیمی چون قبیله، امر قبیله‌ای و قبیله‌گرایی را بر ملا سازند و به واسازی آن پردازند. آن‌ها معتقدند که آثار مردم‌شناسی اولیه، قبیله‌گرایی را دی.ان.ای^۱ مردم خاورمیانه قلمداد می‌کند. آن‌ها همچنین استدلال می‌کنند استفاده از واژه قبیله‌گرایی برای تعریف ملت‌ها یا گروه‌های قومی خاص نباید صرفاً به‌عنوان مقوله‌های اجتماعی-انسان‌شناختی تلقی شود، بلکه جنبه‌های اخلاقی و پیامدهای استفاده از قبیله‌گرایی توسط گفتمان‌های سلطه بسیار اساسی است؛ زیرا این مفاهیم زیست اجتماعی-سیاسی هویت‌های مختلف را بسیار ساده‌انگارانه تلقی می‌نماید (Mohammadpour & Soleimani, 2019).

می‌توان گفت گفت‌گوتان به میانجی بازنمایی و نام‌گذاری به تثبیت معنا و هژمون‌شدن خود مبادرت می‌ورزد. خشونت علیه زنان در بستر جوامع مرکزی با واژگانی چون «اختلال روانی»، «بحران خانوادگی» یا «تروما» بازنمایی می‌شود و واژگانی چون قتل ناموسی با احتیاط بیشتری برای اشاره به این زیست-جهان‌ها به‌کار برده می‌شود و مفاهیمی چون خشونت خانگی ترجیح داده می‌شود. درحالی‌که همان کنش‌ها در جوامع اتنیکی یا حاشیه‌ای، با مفاهیمی چون قبیله، عشیره و تعصب بازنمایی می‌شود؛ گویی قتل ناموسی و فرهنگ اتنیکی در پیوندی ناگسستنی قرار دارند. این شیوه از کلیشه‌سازی فرهنگی، فرهنگ را یک امر غیرقابل‌تغییر می‌پندارد و اساساً این پیش‌فرض را مقدم بر واقعیت اجتماعی قرار داده و هرگونه تعارض خانوادگی را مبنی بر قتل ناموسی می‌انگارد. این شیوه از نام‌گذاری حامل نوعی برساخت فرهنگی تفاوت، عقب‌ماندگی و تهدید است و دوگانه فرهنگ بهنجار/ نابهنجار را برمی‌سازد.

بنابراین، قتل ناموسی وجه تاریک مدرنیته است و در طول فرآیند مدرنیزاسیون شدت یافته است.

¹ DNA

همچنین درهم‌تنیدگی بخشی از مطالعات زنان و مفصل‌بندی تاریخی ناسیونالیسم و سوژه زن ایرانی، منجر شده که نحوه خوانش و صورت‌بندی قتل ناموسی در گفتمان آکادمیک ایران نیز مشابه «منطق شرق‌شناسانه» مرکز‌گرایانه، قوم‌مدارانه و ایدئولوژیک باشد. بر این مبنا این مطالعه تلاشی است برای گشودن چشم‌اندازی نو در جامعه‌شناسی ایران؛ به‌گونه‌ای که به‌جای بازتولید مفروضات نظری رایج، به پرسش‌گری از بنیان‌های پوزیتیویستی و تبیین‌های تک‌علتی می‌پردازد؛ چراکه ادامه این رویکردهای تنگ‌نظرانه، توسعه بینش جامعه‌شناختی^۱ مولد و رهایی‌بخش را با چالش مواجه می‌سازد. می‌توان گفت: رئالیسم انتقادی که بر پیچیدگی واقعیت و تحلیل مسائل در سطوح مختلف تأکید دارد، می‌تواند به بخشی از این بحران پاسخ دهد و با نقد تقلیل‌گرایی و خشونت‌های معرفت‌شناختی^۲، زمینه را برای فهمی ژرف‌تر و جامع‌تر از مسائل اجتماعی فراهم کرده و همچنین به تقویت هرچه بیشتر جامعه‌شناسی نظری^۳ در ایران یاری رساند.

درنهایت از آنجایی که هدف رویکرد رئالیسم انتقادی بهبود جهان است و ماهیتی رهایی‌بخشانه دارد، ضروری است که دورنمایی راه‌گشا برای تغییر نیز ارائه دهد (Price & Martin, 2019). از این رو، تأکید می‌شود که مقابله مؤثر با قتل ناموسی نه‌صرفاً از مسیر فرهنگ‌سازی، بلکه از طریق اصلاح ساختارهای حقوقی، اقتصادی و آموزشی، توزیع عادلانه منابع و همچنین توانمندسازی زنان و تقویت جامعه مدنی امکان‌پذیر است. بنابراین، یافته‌های این پژوهش می‌تواند به شکل‌گیری سیاست‌های عدالت‌محور و برنامه‌ریزی مداخلات ساختاری هدفمند در جهت مقابله با خشونت‌های مبتنی بر جنسیت کمک کند.

نقد رویکرد تقلیل‌گرایانه فمینیسم مسلط در ایران که مسأله قتل ناموسی را صرفاً به فرهنگ اتنیکی یا باورهای قومی فرو می‌کاهد، از ویژگی‌های شاخص و نوآورانه‌ای نیز برخوردار بوده و تلاش نموده تا ادبیات جدیدی را در این زمینه انباشت کند. در حوزه مسائل اجتماعی، پژوهش‌هایی که با رویکرد رئالیسم انتقادی انجام شده باشند، یا اساساً وجود ندارند یا تعدادشان بسیار اندک است. بنابراین، در بخش دوم مطالعه تلاش کردیم با رویکردی نوین (رئالیسم انتقادی)، به درکی عمیق از پدیده نایل آیم، از سطوح ظاهری فاصله گرفته و مکانیسم‌های بنیادین برآمدن قتل ناموسی را نشان دهیم. در این راستا استدلال نمودیم که مسأله‌ای بنیادین چون خشونت علیه زنان به عامل فرهنگی تقلیل داده نمی‌شود، بلکه دارای مکانیسم‌های بنیادین چندلایه و چندبعدی است که باید مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد. تقلیل پدیده‌ای چون قتل ناموسی به امری فرهنگی، مغالطه و خشونت‌محور می‌باشد و از سطح ظاهر فراتر نمی‌رود، درحالی‌که تحلیل سطح واقعی بیان‌گر این است که درهم‌آمیزی ساختارهای سخت سیاسی، حقوقی، اقتصادی، فرهنگی و گفتمانی، زنان را به کام مرگ می‌فرستد؛ ساختارهایی که در موقعیت‌های مختلف، بر بدن و زندگی زنان اعمال سلطه نموده و مرگ آنان را مشروع جلوه می‌دهند. از دیگر نوآوری‌های این پژوهش نگاه تاریخ‌مند و رجوع به منابع تاریخی مختلف بوده - است تا از این طریق نشان دهد که فرهنگ‌گرایی خام ادبیات موجود نه‌تنها فاقد عمق تحلیلی نیستند، بلکه با برخی داده‌های تاریخی نیز منطبق نمی‌باشد؛ یعنی برساخت فرهنگ‌شناسی با واقعیت‌های تاریخی همخوانی ندارد و هرگونه روایت ایدئولوژیک از جمله ذات‌گرایی فرهنگی و کلیشه‌های قوم‌مدارانه نمی‌تواند ما را در فهم مسأله یاری دهد.

سیطره منطق پوزیتیویستی و رویکرد آسیب‌شناختی بر بخشی از حوزه مسائل اجتماعی و

³ theoretical sociology

¹ sociological imagination

² epistemological violence

منابع مالی

این مقاله حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

همه نویسندگان در تهیه این پژوهش مشارکت و نقش سازنده‌ای داشته‌اند.

تعارض منافع

در این پژوهش تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

https://method.rihu.ac.ir/article_153_56a350476dab80e0565df5c47ab61325.pdf

انصاریان، معصومه (۱۳۹۳). *ادبیات مذكر*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان.

باکی، کارول (۱۴۰۰). *تحلیل سیاست: پرسش از بازنمایی‌ها*. ترجمه حمیدرضا واشقانی فراهانی. تهران: همشهری.

بایندر، هانری (۱۳۷۰). *سفرنامه هانری بایندر: کردستان بین‌النهرین و ایران*. ترجمه کرامت‌الله افسر. تهران: انتشارات فرهنگ سرا.

بختیارنژاد، پروین (۱۳۹۸). *فاجعه خاموش (قتل‌های ناموسی)*.

https://engare.net/wp-content/uploads/2019/07/HonorKilling_Engare.Net_.pdf

برون، زینب (۱۳۹۳). *تحلیل جامعه‌شناختی قتل‌های ناموسی در قومیت عرب*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید اشرفی اصفهان.

بشیریه، حسین (۱۳۹۲). *آموزش دانش سیاسی: مبانی علم سیاست نظری و تأسیسی*. تهران: نشر نی.

بلیکی، نورمن (۱۳۹۶). *پارادایم‌های تحقیق در علوم انسانی*. ترجمه محمدرضا حسنی و

آبروشن، مصطفی و ارجمندی، صدیقه (۱۳۹۱). *بازنمایی کلیشه‌های جنسیتی در کتاب‌های فارسی دوره پنج‌ساله ابتدایی*. *دوفصل‌نامه علمی جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، ۱(۲)، ۷-۴۰.

https://www.iase-jrn.ir/article_43668_0e5c2fd9516bb8cfa969a16aa0df3d67.pdf

ابن‌تراب، مریم (۱۳۸۸). *بررسی مبانی فقهی ماده ۳۶۰ قانون مجازات اسلامی*. *دوفصل‌نامه علمی - ترویجی فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)*، ۱۴(۵۰)، ۵-۲۶.

https://flj.isu.ac.ir/article_40005_a566eadc6d636227d019a058e707f605.pdf

اسمیت، لیندا توهیوای (۱۳۹۴). *استعمارزدایی از روش*. ترجمه احمد نادری و الهام اکبری. تهران: ترجمان علوم انسانی.

اعزازی، شهلا (۱۳۸۳). *ساختار جامعه و خشونت علیه زنان*. *فصل‌نامه رفاه اجتماعی*، ۱۴(۴)، ۵۹-۹۶.

<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1894-fa.html>

امیری طهرانی‌زاده، سیدمحمدرضا و افروغ، عماد (۱۳۹۳). *نقد روش‌شناسی اقتصاد اسلامی شهید صدر از دیدگاه واقع‌گرایی انتقادی*. *فصل‌نامه روش‌شناسی علوم انسانی*، ۲۰(۷۸)، ۷-۳۱.

حیدری، آرش (۱۳۹۴). *برآمدن و بازتولید پوزیتیویسم ایرانی: مطالعه‌ای در تاریخ جامعه‌شناسی ایران*. پروبلماتیکا.

<https://problematika-archive.com/iranianpositivism/#more-1127>

خبرگزاری ایرنا. (۱۳۹۹). *وضعیت مناسب خراسان رضوی در شاخص فلاکت*.

<https://www.irna.ir/news/83774488>

دلاور، علی و کوهزادیان، قاسم (۱۴۰۳). تحلیل مقایسه‌ای و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر قتل‌های ناموسی با سایر قتل‌ها. *نشریه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ۱۴(۳)، ۹۴-۷۵

<https://sid.ir/paper/363691/f.75>

.a

دولت‌خواه، سمیه (۱۳۹۴). *مطالعه پدیدارشناسانه قتل‌های ناموسی در شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی.

رابینگتن، ارل و واینبرگ، مارتین (۱۳۹۷). *رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی*. ترجمه رحمت‌الله صدیق سروستانی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

رستم‌پور، سمیه (۱۳۹۱). *واکاوی جامعه‌شناختی مفهوم ناموس (با تأکید بر کردستان)* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران).

رشوند سرخکوله، مرجان؛ میرحسینی، زهرا و شریعتی، ریحانه (۱۴۰۳). *تأثیر سرمایه اجتماعی زنان بر مناسبات قدرت در نهاد خانواده*. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۱(۲۳)، ۱۷۶-۱۵۴.

[arti-
cle 4981_d01b732fbf2b9bb29b13fdfe0a52
b2f3.pdf](https://article.4981_d01b732fbf2b9bb29b13fdfe0a52b2f3.pdf)

محمدتقی ایمان و مسعود ماجدی. *قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه*.

بنتون، تد و کرایب، یان (۱۳۹۸). *فلسفه علوم اجتماعی: بنیادهای فلسفی تفکر اجتماعی*. ترجمه شهناز مسمی پرست و محمود متحد. تهران: نشر آگه.

بنی‌فاطمه، حسین؛ شیلدز، راب و گلایبی، فاطمه و قریشی، فردین و بیانی، فرهاد (۱۳۹۷). مبانی هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی رئالیسم انتقادی. *مجله راهبرد فرهنگ*، ۱۱(۴۴)، ۲۹-۵۷.

<https://sid.ir/paper/149217/fa>

پوست‌فروش، مریم و تقوی، مصطفی (۱۴۰۰). روش‌شناسی حداقلی بسکار: استدلالی علیه نسبیت‌گرایی. *فصل‌نامه روش‌شناسی علوم انسانی*، ۲۷(۱۰۹)، ۱-۱۴.

[https://method.rihu.ac.ir/arti-
cle_1887_b957b98505e3cd7c2a68f0aeb64
ebf1c.pdf](https://method.rihu.ac.ir/article_1887_b957b98505e3cd7c2a68f0aeb64ebf1c.pdf)

جعفری موحد، حسین (۱۴۰۰). *رئالیسم انتقادی؛ نقدی بر رئالیسم تجربی*. *دوفصل‌نامه پژوهاک جامعه*، ۲(۲)، ۹۰-۱۰۹.

[https://doi.org/10.61838/kman.jpspsych.1.
3.2](https://doi.org/10.61838/kman.jpspsych.1.3.2)

حاتمی‌طاهر، فردوس (۱۴۰۰). *فمینیسم کوردی: زنانگی، کوردبودگی و مسأله‌ی تفاوت*. *مجله پولیتیا*، ۳(۱). <https://t.me/biruhezr>

حق‌پرس، ماهرخ؛ نبوی، سیدحسین و کلاهی، محمدرضا (۱۴۰۰). *قتل‌های ناموسی و دلالت‌های معنایی سوژه بهنجار در نهاد خانواده: روایت‌پژوهی روزنامه‌ها از قتل رومینا اشرافی*. *فصل‌نامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۵(۱)، ۱۴۸-۱۲۱.

[http://www.jicr.ir/arti-
cle_465_b5a617a6be819d5118f86b8a46ee1
089.pdf](http://www.jicr.ir/arti-
cle_465_b5a617a6be819d5118f86b8a46ee1089.pdf)

شیری، حامد؛ قادری، مهدی و کهنه‌پوشی، سحر (۱۴۰۲). مطالعه جامعه‌شناختی سمن‌های مریوان: از مطالبه‌گری و روشنگری تا سیاست هویت. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۰(۲۱)، ۳۰۷-۲۷۹.

<https://doi.org/10.22080/ssi.2023.25594.2122>

صادقی فسایی، سهیلا و کریمی، شیوا (۱۳۸۴). کلیشه‌های جنسیتی سریال‌های تلویزیونی ایرانی سال ۱۳۸۳. *زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)*، ۳(۳)، ۸۹-۵۹.

<https://sid.ir/paper/404747/fa>

صادقی، فاطمه (۱۳۸۴). *جنسیت، ناسونالیسم و تجدد در ایران: دوره پهلوی اول*. تهران: قصیده‌سرا.

عشایری، طاها و عجمی، محمد (۱۳۹۴). ریشه‌یابی جامعه‌شناختی باورهای اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر قتل‌های ناموسی. *نشریه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ۱۰(۱)، ۵۴-۲۹.

<https://sid.ir/paper/249211/fa>

عضدانلو، حمید (۱۴۰۰). *از استعمار تا گفتمان استعمار: دریچه‌ای به ادبیات و نظریه‌های پسااستعماری*. تهران: نشر نی.

غلامی، علی (۱۳۹۷). بررسی فقهی حقوقی شروط لازم جهت تحقق معافیت بند ۳۰۲ ماده ۳ قانون مجازات اسلامی. *دوفصل‌نامه علمی تخصصی آموزه‌های حقوقی گواه*، ۴(۱)، ۷۲-۵۵.

https://leg.isu.ac.ir/article_2653_81e1fb10ddb31a8e28763c634a20db4.pdf

فراهانی، احمد (۱۳۹۷). *تأثیر فضای مجازی بر قتل‌های ناموسی در شهر تهران*. پایان‌نامه

ریاحی، محمداسماعیل و اسمعیلی، وحید (۱۳۹۷). بررسی جامعه‌شناختی نگرش به قتل‌های ناموسی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر مریوان. *مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۲(۳)، ۷۹-۵۲.

http://www.jss-isa.ir/article_34722_fe6698c70fa301dd6d3a942ffe79e235.pdf

زارع، بیژن و غانمی، کفاح (۱۳۸۶). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به "قتل به خاطر شرف" در دشت آزادگان. *نشریه زبان و ادبیات فارسی*، ۵۸ و ۵۹، ۱۶۶-۱۳۳.

<http://jspi.khu.ac.ir/article-1-214-fa.html>

زارعی مهرور، عباس (۱۳۹۰). بررسی جایگاه سیاسی و اجتماعی زنان در ایالت کردستان در آغاز سده ۱۴ق/ ۲۰م. *تحقیقات تاریخ اجتماعی*، ۱(۱)، ۷۸-۶۳.

https://socialhistory.ihcs.ac.ir/article_177.html

سعید، ادوارد (۱۳۹۵). *شرق‌شناسی*. ترجمه عبدالرحیم گواهی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ هفتم.

سلیمانیان، مسلم و تفسیری، سیدبرهان (۱۳۹۸). جایگاه اجتماعی زنان کرد از سده شانزدهم تا اواخر سده نوزدهم میلادی / سده نوزدهم تا سیزدهم هجری قمری. *پژوهش‌نامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی*، ۸(۱)، ۲۳۸-۲۱۹.

<http://noo.rs/nynPC>

سیدمن، استیون (۱۳۹۶). *کشاکش آرا در جامعه‌شناسی*. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.

شهریاری، سهیلا (۱۴۰۰). *زنان کرد: نظریه‌ای مبنایی در باب زنان کرد*. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

محمدپور، احمد (ب۱۴۰۰). زن ایرانی: تبارشناسی یک مفهوم. تیشک، ۲۴ (۶۵-۶۶)، ۱-۲۵.

https://govartishk.com/?page_id=20552

محمدپور، احمد؛ علیزاده، مهدی و رضایی، مهدی (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر بنیان‌های فلسفی و روش‌شناختی رئالیسم انتقادی. *دوفصلنامه علمی-تخصصی اسلام و علوم اجتماعی*، ۳(۵)، ۱۰۶-۷۹.

https://soci.rihu.ac.ir/article_990.html

مشونیس، جان (۱۳۹۷). *مسائل اجتماعی*. ترجمه هوشنگ ناییبی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

مینورسکی، ولادیمیر (۱۳۷۹). کرد. ترجمه حبیب‌الله تابانی. تهران: انتشارات گسترده.

نوذری، حمزه (۱۴۰۰). *جامعه‌شناسی و فهم جامعه ایران: دیدگاه آرایش‌های مختلف بین جامعه مدنی، دولت و اقتصاد*، تهران: مروارید.

همتی، رضا (۱۳۸۳). عوامل مؤثر بر خشونت مردان علیه زنان: مطالعه موردی خانواده‌های تهران، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۳(۱۲)، ۲۵۶-۲۲۷.

<https://sid.ir/paper/56584/fa>

وجدانی‌فخر، طلحه و الهی‌منش، محمدرضا (۱۴۰۱). قصاص در جنایت (نمونه موردی ماده ۳۰۱ قانون مجازات اسلامی). *نشریه حقوق و مطالعات سیاسی*، ۲(۳)، ۲۵۹-۲۴۶.

<http://noo.rs/8dZQ1>

وحیدا، فریدون؛ سبزه، حسینعلی و ذاکری، حامد (۱۳۹۴). تحلیل و بررسی کیفی عوامل مؤثر بر همسرکشی در بین زنان و مردان (مطالعه موردی زندانیان اصفهان)، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱(۶)، ۲۱۴-۱۹۳.

کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.

فلاح، ثریا (۱۳۹۸). واکاوی وضعیت زنان کورد در ایران. تیشک، ۵۷(۲۲)، ۷۱-۳۴.

<https://govartishk.com/?p=7567>

قاضی‌نژاد، مریم و عباسیان، ماریا (۱۳۹۰). *مطالعه کیفی عوامل اجتماعی همسرکشی. زن در توسعه و سیاست*، ۹(۲)، ۱۱۰-۷۷.

https://jwdp.ut.ac.ir/article_22988_1dd00b26c5d5c3541ed12b5e75143051.pdf

کاظمی سرکانه، سجاد (۱۳۸۹). آن سوی دیوار سوءظن، نگاهی به تأثیر آداب و رسوم بر وقوع قتل‌های شرافتی. *نشریه مطالعات پیشگیری از جرم*، ۵(۱۶)، ۱۴۰-۱۱۵.

<https://elmnet.ir/doc/833048-14171>

کریمی، غلامحسین؛ ملکی، امیر و زاهدی مازندرانی، محمدجواد (۱۳۹۸). تبیین جامعه‌شناختی پدیده قتل‌های ناموسی (به خاطر شرف) در استان خوزستان در طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۴. *فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)*، ۱۳(۳)، ۱۱۶-۸۱.

https://qjds.scu.ac.ir/article_14563_351cbbcd1f666a207901aaa808271dc4.pdf

کریمی، جلیل (۱۴۰۲). *نظریه پسااستعماری و کردشناسی*. تهران: نشر نی.

لئون-گوررو، آنا (۱۳۹۸). *مسائل اجتماعی: اجتماع، سیاست و کنش اجتماعی (نهادهای اجتماعی ما)*. ترجمه امیر خرمی. تهران: اندیشه احسان.

محمدپور، احمد (الف۱۴۰۰). *ضدروشن: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های علمی در روش‌شناسی کیفی*. قم: نشر لوگوس.

Abroshan, M., & Arjomandi, S. (2012). Representation of gender stereotypes in the compiled Persian textbooks of Iranian elementary schools. *Sociology of Education*, 1(2), 7-40. [In Persian].

<https://iase-jrn.ir/index.php/se/article/view/10>

Aksöy, O., & Székely, A. (2025). Making sense of honor killings. *American Sociological Review*, 90(3), 427-458, <https://doi.org/10.1177/00031224231224504>.

Alizadeh, H. (2007). Changes conceptions of women's public space in the Kurdish city. *cities: The International Journal of Urban Policy and Planning*, 24(6), 410-421.

<https://doi.org/10.1016/j.cities.2007.06.002>

Alizadeh, H., Kohilbacher, J., Qadir Mohammed, s., & Vaisi, S. (2022). The status of women in Kurdish society and the extent of their interactions in public realm, *SAGE Open*, 12(2), 1-13. DOI:

[10.1177/21582440221096441](https://doi.org/10.1177/21582440221096441).

Alvesson, M., Sandberg, J., (2011). Generating research questions through problematization. *Academy of Management Review*, 36(2), 247-271.

<https://doi.org/10.5465/amr.2009.0188>

https://ijsp.ut.ac.ir/article_56924_9ffd605a046de4b71ac4ed1195f3ff3b.pdf

Amiri Tehranzadeh, M. R., & Afrough, E. (2014). Complexity science and public policy making: Do complexity theories have any implications for public policy scholars and practitioners? *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 20(78), 7-31. [In Persian].

https://method.rihu.ac.ir/article_153_56a350476dab80e0565df5c47ab61325.pdf

Ansarian, M. (2014). *Masculine literature. institute for the intellectual development of children and young adults*. Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents. [In Persian]

Ashayeri, T., & Ajami, M. (2015). The sociology of social cultural beliefs affecting the reputational homicides. *Criminal Intelligence Researches*, 10 (1 (37)), 29-54. [In Persian].

<https://sid.ir/paper/249211/fa>

Azdanloo, H. (2021). *From colonialism to the discourse of colonialism: A gateway to postcolonial literature and theories*. Tehran: Ney Publication. [In Persian].

Bacchi, C. (2021). *What's the problem?*. Translated by Hamirdreza Vashghani Farahani. Tehran: Hamshahri Publication. [In Persian].

Bakhtiarnejad, Parvin (2019). *Silent Tragedy (Honor Killings)*. [In Persian].

- https://engare.net/wp-content/uploads/2019/07/HonorKiling_Engare.Net_.pdf
- Banifatemeh, H., Shields, R., Golabi, F., Ghoureishi, F., & Bayani, F. (2018). Social ontological and epistemological principles of critical realism, with emphasis on Roy Bhaskar's viewpoints. *Rahbord-e Farhang (Culture Strategy)*, 11(44), 29-57. [In Persian].
- <https://sid.ir/paper/149217/fa>
- Bashiriyeh, H. (2013). *Political knowledge education: Foundations of theoretical and constitutive political science*. Tehran: Ney Publication. [In Persian].
- Begikhani, N., & Hague, G. (2013). Honour-based violence: Moving towards action in Iraqi Kurdistan. In L. Welchman & S. Hossain (Eds). *Honour: crimes, paradigms, and violence against women* (pp. 211-221), London.
- Benton, T., & Craib, Y. (2019). *Philosophy of social science: The philosophical foundations of social thought*. Translated by Shahnaz Mosammamarast & Mahmoud Motahed. Tehran: Agah Publications. [In Persian].
- Binder, H. (1991). *Au Kurdistan mesopotamie et en perse*. Translated by Keramtollah Afsar. Tehran: Farhang Sara Publications. [In Persian].
- Blaikie, N. (2017). *Approaches to social enquiry: Advancing knowledge*. Translated by Seyyed Hamid Reza Hassani & Mohammad Taghi Iman & Seyyed Masoud Majedi. Qom: Hawzah and University Publications. [In Persian].
- Boroon, Z. (2014). *Sociological analysis of honor killings in the Arab ethnicity*. (Master's thesis, Shahid Ashrafi Esfahani University). [In Persian].
- Bruinessen, M. V. (2001). From Adela Khanum to Leyla Zana: Women as political leaders in Kurdish history. In Sh. Mojab (Ed.), *women of a non-state nation: The Kurds* (pp. 95-112). Mazda Publishers.
- Chukwuere, J. E. (2023). Exploring literature review methodologies in information systems research: A comparative study. *Education & Learning in Developing Nations (ELDN)*, 1(2), 74-82.
- <http://doi.org/10.26480/eldn.02.2023.74.82>
- Clegg, S. (2020). Agency and ontology within intersectional analysis: A critical realist contribution. In M. V. Ingen, S. Grohmann, & L. Gunnarsson. (Eds.), *Critical realism, feminism, and gender: A reader* (pp. 163-179). Routledge.
- Contesa, Y., & Sahide, A. (2025). A historical overview of honor killings in the world: The challenge. *International Journal of Multicultural and Multi-religious Understanding*, 12(1), 56-

- 74,
<https://doi.org/10.18415/ijmmu.v12i1.6380>
- D'Lima, T., Solotaroff, J.L., & Pande, R. P. (2020). For the sake of family and tradition: Honour killings in India and Pakistan. *Indian Journal of Women and Social Change*, 5(1), 22-39.
<https://doi.org/10.1177/2455632719880852>
- Dalmage, H. M. (2018), *Racism*. In A. J. Trevino. (Ed), *The cambridge handbook of social* (pp. 303-318). Wheaton College, Massachusetts.
- Dayan, H. (2019). Female honor killing: The role of low socio-economic status and rapid modernization. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(19), 10393-10410.
<https://doi.org/10.1177/08886260519872984>
- Delavar, A., & Kouhzadian, Q. (2024). Comparative analysis and prioritization of factors affecting honor killings in comparison with other killings. *Journal of Intelligence and Criminal Research*, 14(3), 75-94. [In Persian].
<https://sid.ir/paper/363691/fa>
- Dolatkhah, S. (2015). *A phenomenological study of honor killings in the city of Tehran*. (Master's thesis, Kharazmi University). [In Persian].
- Elakkary, S., Franke, B., Shokri, D., Hartwig, S., Tsokos, M., & Püschel, K. (2014). Honor crimes: Review and proposed definition. *Forensic Science, Medicine and Pathology*, 10(1), 76-82,
<https://doi.org/10.1007/s12024-013-9504-0>.
- Ezazi, Sh. (2005). Society structure and violence against women. *Social Welfare Quarterly*. 4(14), 59-96. [In Persian].
<http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1894-fa.html>
- Fallah, S. (2020). An inquiry into the situation of Kurdish women in Iran. *Tishk*, 57(22), 34-71. [In Persian].
<https://govartishk.com/?p=7567>
- Farahani, A. (2018). *The impact of cyberspace on honor killings in the city of Tehran*, (Master's thesis, Islamic Azad University, Naraq Branch). [In Persian].
- Fink, A. (2014). *Conducting research literature reviews: From the internet to paper*. Sage publications.
- Firat, S., Iltas, Y., & Gulmen, M. K. (2016). Honor killing a cultural issue: Global or regional?. *E-Journal of Law*, 2 (1), 1-13.
<https://www.researchgate.net/publication/306060661>.
- Fletcher, A.J., (2017). Applying critical realism in qualitative research: Methodology meets method. *International Journal of Social Research Methodology*, 20 (2), 181-194,
doi.org/10.1016/j.indmar-man.2008.06.004.

- Foucault, M. (1980). Prison talk. In C. Gordon (Ed.), *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977* (pp. 37-54). New York: Pantheon Books.
- Ghazinezhad, M., & Abasian, M. (2011). Qualitative study of social factors of spousal homicide. *Woman in Development & Politics*, 9(2), 77-110. [In Persian].
https://jwdp.ut.ac.ir/article_22988_1dd00b26c5d5c3541ed12b5e75143051.pdf
- Gholami, A. (2018). Jurisprudential and legal surveying of necessary provisions for the exemption of penalty for murder in bed and compare with new Islamic punishment bill. *Govah Legal Education*, 4(1), 55-72. [In Persian].
https://leg.isu.ac.ir/article_2653_81e1fb10ddb31a8e28763c634a20db4.pdf
- Gibbs, A., Said, N., Corboz, J., & Jewkes, R. (2019). Factors associated with honor killing in Afghanistan and the occupied Palestinian Territories. *Two cross-sectional studies*, 14(6), 1-14.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219125>.
- Gregory, G. A., Fox, J., & Howard, B. K. (2020). Honor-Based violence: Awareness and recognition. *Paediatrics and Child Health*, 30(11), 365-370,
<http://dx.doi.org/10.1016/j.paed.2020.08.001>
- Haghpors, M., Nabavi, S.H., & Kolahi, M. (2022). Honor killings and semantic implications of a normal subject in the family institution: Newspapers' narrative about the murder of Romina Ashrafi. *Journal of Iranian Cultural Research*, 15(1), 121-148. [In Persian]. http://www.jicr.ir/article_465_b5a617a6be819d5118f86b8a46ee1089.pdf
- Hatami Taher, F. (2021). Kurdish feminism: Femininity, Kurdishness, and the question of difference. *Politia*, 3(1). [In Persian].
<https://t.me/biruhezr>
- Hemmati, R. (2004). Factors influencing women harassment: The case study of Tehran family. *Social Welfare*, 3(12), 227-256. [In Persian].
<https://sid.ir/paper/56584/fa>
- Heydari, A. (2015). The rise and reproduction of Iranian positivism: A study in the history of sociology in Iran. *Problematica*. [In Persian].
<https://problematica-archival.com/iranianpositivism/#more-1127>
- Heydari, A., Teymoori, A., & Trappes, Rose (2021). Honor killing as a dark side of modernity: Prevalence, common discourses, and a critical view, *Social Science Information*, 60(1), 86-106,
<https://doi.org/10.1177/0539018421994777>

- Ibn Torab, M. (2009). To study the theological principle of article 630 of the Islamic punishment law. *Biannual Journal of Jurisprudence and Family Law (Nedā-ye Šādeq)*, 14(50), 5-26. [In Persian].
https://flj.isu.ac.ir/article_40005_a566eadc6d636227d019a058e707f605.pdf
- IRNA. (2020). *Khorasan Razavi's favorable situation in the misery index*. [In Persian].
<https://www.irna.ir/news/83774488>
- Jafari Movahed, H. (2022). Critical realism; A critique of experimental realism. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 1(3), 29-51. [In Persian].
<https://doi.org/10.61838/kman.jspsych.1.3.2>
- Juškevičiūtė, Janina & Jakab, Marker (2020). Honour killing: A social and legal approach. *Public Security and Public Order* (25), 185-199.
<https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/download/6273/5265>
- Karami, G.H., Maleki, A., & Zahedi Mazandarani, M. J. (2019). Sociological explanation of the phenomenon of honor killings (for the sake of honor) in Khuzestan province during 2011-2015. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 13(3), 81-116. [In Persian].
https://qjds.scu.ac.ir/article_14563_351cbbcd1f666a207901aa808271dc4.pdf
- Karimi, J. (2023). *Postcolonial theory and Kurdology*. Tehran: Ney Publication. [In Persian].
- Kazemi Sarakane, S. (2010). The honor killing under the influence of social customs. *Journal of Crime Prevention Studies*, 5(16), 115. [In Persian].
<https://elmnet.ir/doc/833048-14171>
- Leon-Guerrero, A. (2019). *Social problems: Society, Politics, and Social Action (Our Social Institutions)*. Translated by Amir Khorami. Tehran: Andisheh Ehsan. [In Persian].
- Macionis, John J. (2018). *Social problems*. Translated by Houshang Nayebi. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communication. [In Persian].
- Meeto, V., & Mirza, H. S. (2007). There is nothing 'honourable' about honour killings: Gender, violence and the limits of multiculturalism. *Women's Studies International Forum*, 30(3), 187-200,
<https://doi.org/10.1016/j.wsif.2007.03.001>
- Minorsky, V. (2000). *The Kurds: Essays and lectures*. Translated by Habibolah Tabani. Tehran: Gostarkeh Publications. [In Persian].
- Mohammadpour, A. (2021). *Counter-Method: The philosophical underpinnings and practical procedures*

- of qualitative methodology. Tehran: Logos Publications. [In Persian]
- Mohammadpour, A. (2022). The Iranian woman: A genealogy of a concept. *Tishk*, 24(65-66), 1-25. [In Persian]. https://govart-ishk.com/?page_id=20552
- Mohammadpour, A., & Soleimani, K. (2019). Interrogating the tribal: The aporia of 'tribalism' in the sociological study of the Middle East. *The British Journal of Sociology*, 70(5), 1799-1824. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12656>.
- Mohammadpour, A., Alizadeh, M., & Rezaei, M. (2011). Critical realism: Philosophical origin and methodological principles. *Journal of Islam and Social Sciences*, 3(5), 79-106. [In Persian]. https://soci.rihu.ac.ir/article_990.html
- Nozari, H. (2021). *Sociology and understanding of Iranian society: Views of different arrangements between civil society, government, and economy*. Tehran: Morvarid. [In Persian].
- Pilcher, J., & Whelehan, I. (2004). *Fifty key concepts in gender studies*. London: Sage Publication.
- Pirnia, B., Pirnia, F., & Pirnia, K. (2020). Honour killings and violence against women in Iran during the COVID-19 pandemic. *Asian J Psychiatry*, 7(10), e60. <https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-03662030359-X/fulltext>.
- Poostforush, M., & Taqavi, M. (2021). Bhaskar's minimal methodology: An argument against relativism. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 27(109), 1-14. [In Persian]. https://method.rihu.ac.ir/article_1887_b957b98505e3cd7c2a68f0aeb64ebf1c.pdf
- Price, L., & Martin, L. (2018). Introduction to the special issue: Applied critical realism in the social sciences. *Journal of Critical Realism*, 17(2), 89-96. <https://doi.org/10.1080/14767430.2018.1468148>.
- Rashvand Sorkhakouleh, M., Mirhosseini, Z., & Shariati, R. (2024). The effect of women's social capital on power relations within the institution of the family. *Sociology of Social Institutions*, 23(11), 154-176. [In Persian]. <https://doi.org/10.1080/14680770.2024.2011111>
- Reimers, E. (2007). Representations of an honor killing: Intersections of discourses on culture, gender, equality, social class, and nationality. *Feminist Media Studies*, 7(3), 239-255. <https://doi.org/10.1080/14680770.2007.14680770>
- Riahi, M. E., & Esmaili, V. (2018). A sociological study of attitudes towards honor killing among residents of

- Marivan. *Iranian Journal of Social Studies*, 12(3), 52-79. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/135815/en>
- Rostampour, S. (2012). *A sociological examination of the concept of honor (with emphasis on Kurdistan)*, (Master's thesis, University of Tehran). [In Persian].
- Rubington, E., & Weinberg, M S. (2018). *The study of social problems: Seven perspective*. Translated by Rahmatollah Sediq Sarvastani. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
- Sadeghi Fassaei, S., & Karimi, Sh. (2005). Gender stereotypings in iranian television drama (MAR. 2004 - MAR. 2005). *Woman in Development and Politica*, 3(13), 59-90. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/404747/en>
- Sadeghi, F. (2005). *Gender, nationalism, and modernity in Iran (The first Pahlavi period)*. Tehran: Qasideh Sara. [In Persian].
- Saeed, E. (2016). *Orientalism*. Translated by Abdolrahim Gavahi. Tehran: Islamic Culture Publishing Office. [In Persian].
- Scott, D. (2005). Critical realism and empirical research methods in education. *Journal of the philosophy of Education*, 39 (4), 633-646. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9752.2005.00460.x>
- Seidman, S. (2017). *Contested knowledge*. Translated by Hadi Jalili. Tehran: Ney Publication. [In Persian].
- Shahriari, S. (2021). *Kurdish women: Grounded theory about Kurdish women*. Tehran: Sociologists Publications. [In Persian].
- Shiri, H., Ghaderi, M., & Kohnpooshi, S. (2023). A sociological study of Marivan's non-governmental organizations: From demandingness and enlightenment to identity politics. *Sociology of Social Institutions*, 10(21), 279-307. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/ssi.2023.25594.2122>
- Shokriya, R. (2022). *The phenomenon of punishing femicide under the pretext of preserving honor and cleansing disgrace*. Sulaymaniyah: Jamal Erfan Intellectual Institute. [In Kurdish].
- Smith, L.T. (2015). *Decolonizing method*. Translated by Ahmad Naderi & Elham Akbari. Tehran: Tarjumane Ulum Ensani. [In Persian].
- Soleimani, M., & Tafhiri, B. (2019). The social status of Kurdish women from the sixteenth to the late nineteenth century / ninth to the thirteenth century. *AH. Tahqiqāt-e Târix-e Eqtesâdi (Economic History Studies of Iran)*, 8(1), 219-238. [In Persian]. <http://noo.rs/nynPC>
- Stutchbury, K. (2021). Critical realism: An explanatory framework for small-scale qualitative studies or an 'unhelpful edifice'?. *International Journal of Research & method in Education*, 45(2), 113-128.

- <https://doi.org/10.1080/1743727X.2021.1966623>
- Tikly, L. (2015). What works, for whom, and in what circumstances? Towards a critical realist understanding of learning in international and comparative education. *International Journal of Educational Development*, 40, 237-249.
- <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2014.11.008>
- UN WOMEN. (2024). *Facts and figures: Ending violence against women*. <https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-ending-violence-against-women>
- Vahida, F., Sabze, H. A., & Zakeri, H. (2015). Domestic violence: The qualitative analysis of influencing factors on Mariticide between women and men (Case study: Isfahan's prisoners). *Journal of Social Problems of Iran*, 6(1), 193-214. [In Persian]. https://ijsp.ut.ac.ir/article_56924_9ffd605a046de4b71ac4ed1195f3ff3b.pdf
- Vedjani Fakhri, T., & Elahi Manesh, M. R. (2022). Crimes retribution (case study: Article 301 of Islamic penal code). *Journal of Law and Political Studies*, 2(3), 246-259. [In Persian]. <http://noo.rs/8dZQ1>
- Whittington, R., Delmont, A. H., & Rngaard, B. (2023). Femicide trends at the start of the 21st. century: Prevalence, risk factors and national public health actions. *Global Public Health*, 18(1), 2225576.
- <https://doi.org/10.1080/17441692.2023.2225576s>
- World Health Organization (2012). *Femicide*. Retrived from <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-RHR-12.38>.
- Zare, B., & Ghanemi, K. (2008). A study of social factors affecting attitudes towards honor homicide in dashte azadegan, Iran. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities (Kharazmi University)*, 15(58-59) (The Special Issue of Social Science no. 4), 133-165. [In Persian]. <http://jspi.khu.ac.ir/article-1-214-fa.html>
- Zarei Mehrvarz, A. (2011). Study on socio-political situation of Kurdistan's women, in the beginning of the 20th century. *Tahqiqāt-e Tārikh-e Ejtemā'i (Social History Studies)*, 1(1), 63-78. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/222020/fa>